Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 69 (10361) | 1977 чылдың март 24, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Апрель 16 — коммунистиг субботник хүнү

БИСТИҢ БЕЛЕТКЕЛИВИС

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 107 чылынга болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюнга алдар кылдыр коммунистиг субботникти апрель 16-да эрттирер дугайында Москваның мурнакчы бүдүрүлге коллективтериниң патриоттуг эгелээшкинин Чадаана АТБ-зиниң чолаачылары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары бүгү совет улус ышкаш улуг көдүрлүүшкүн-биле деткип, аңаа белеткенип турар. Коллективтиң ниити хуралынга ол хүннүң дугайында чугаалашкан болгаш субботникти харыылап эрттирер комиссияны тургускан.

Коллективтиң мурнунда ол хүн эвээш эвес ажылдарны кылып, бүдүрерин планнаан. Чаа туттунуп турар ясли-садтың тудуунга ажылдап, 12 тонна демир кескиндини чыыр. АТБ-ниң девискээрин аштап, арыглавышаан, ыяш олуртур оңгарларны база казар бис.

Коллективте мурнакчы чолаачылар боттарынга бедиткен хүлээлгелерни тус-тус алгылааннар. Камнап алган кывар-чаар материалдары-биле субботник хүнүнде Ак-Довурак, Абаза чедип, чүък сөөртүр болгаш чамдыктары Чөөн-Хемчик районнуң иштинге ажылдаарын хүлээгеннер. Ындыгларга Нагорных адашкылар, Г. Лалетин, М. Ак-кыс, А. Саржаков, О. Дары-Сүү, В. Руднов, В. Грицко олар хамааржыр.

Оңгу беш чылдың фондузунче апрель 16-да ажылдаан акшавыстың 75 хуудан эвээш эвезин шилчидер бис — деп, автотранспортчулар хүлээнген. Субботник комиссиязы машина-техниканың бүгү байдалын хынап, арга-курлавырларны илередип, ол хүнге амдыгааштан бүгү талалыг, хынамчалыг белеткенип турар.

С. БАИР.
АТБ-де дарган.

Күш-ажыл байырлалынга

Ленинчи коммунистиг субботникти апрель 16-да эрттирер дугайында москвачыларның эгелээшкинин Тожунуң ажылчы чону изиг-биле деткип, аңаа күш-ажылчы бедик көргүзүглүг ажылдаарын хүлээнип турарлар. «Кызыл субботага» белеткел кайда-даа хайныккан: ыяш белеткекчизи бригадада, ивижи фермада, аңчы, балыкчы турлагда, албан, бүдүрүлге черинде...

Субботник хүнүнге кылыр ажыл чер болганда тодараттынган. Ол дугайын күш-ажыл байырлалын белеткээр болгаш эрттирер район штавынга эки билдингир. Чижээ, субботникке эң хөй кижи киржир. «Тоора-Хем» совхозтуң ажыл-ишчилери колдуунда оттулар ыяш белеткелинге, техника септелгезинге, мал фермаларында, хонаш-турлагларда янзы-бүрү септелге тудуг ажылдарынга киржирлер, ыяш ажыл-агыйы — чоннуң херегл барааннарын бүдүреринге, тудуг болгаш оттулар ыяш белеткелинге база өске-даа чүүлдер кылырынга ажылдаар. Өске-даа коллективтерге баар болза, чүнү кылырын, чеже кижи киржирин, каяа ажылдаарын тодаратпышаан моон соңгаар-даа улам эки белеткенириниң дугайын чугаалаар.

Бо чылын ленинчи субботникке 2450 кижи киржир. Олар 2000 кубометр оттулар ыяш, 480 кубометр тудуг ыяжы болгаш дилер материалдар белеткээр. Бүгү ажыл хемчээлиниң кол кезии олче угланган турар. Ниитизи-биле районга 11.500 рубльдиң барааныг продукциязын бүдүрерин планнаан, оон 6650 рубльди беш чылдың фондузунче шилчидер. «Кызыл субботага» киржирлерниң саны-даа, бүдүрер ажылдың хемчээли-даа эрткен чылдыындан хөй.

Районнуң байдалы-биле алырга, чамдык кол-кол бүдүрүлгелер болгаш ажыл-агыйлар чазын хем-суг кежилдир арга-арыгдан ыяш кезип сөөртүр апаар. Ындыг таварылгада орук-чириктиң баксырай бээрин барымдаалааш, субботникти хуусаа бетинде эрттирер деп олар шиитпирлээн. Ырбаның ыяш белеткел чериниң коллективи эрткен субботада ажылче бээр демниг үнгеш, беш чылдың «шыгжамырынче» акшазын шилчиткен. Ол ышкаш Сыстыг-Хемде күрүнениң аңныыр-тывыыш ажыл-агыйы, райпс, ыяш ажыл-агыйы марттың төнчүзүнден бээр субботникти эрттирер деп турар.

А. НУГУУРАК.

ПЛЕНУМ ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЙЫТКАН

СЭКП Тес-Хем райкомунуң пленуму болуп эрткен. Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерин улам ыңай комплекстиг хөгжүдериниң хемчеглериниң дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын болгаш СЭКП обкомунуң IV пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле районнуң партия организациязының сорулгаларын аңаа чугаалашкан. Илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары **Н. Т. Дамба-Хуурак** кылган.

Пленумга «Тес-Хем» совхозта, «Чодураа» колхозта партия организацияларының секретарьлары **Х. Д. Серяков, Г. С. Сандан,** «О. Шынаа» совхозтуң директору **С. А. Мөңге,** «Ак-Эрик» колхозтуң баштаар чериниң даргазы **У. Ч. Эрендей,** «Чодураа» колхозта хойжу бригаданың бригадири **И. С. Данзурун** болгаш өскелер-даа санал бергеннер. Пленумнуң киржикчилери Тываның экономиказын болгаш культуразын хөгжүдер, ажылчы чоннарның чаагай чоруун болгаш культурлуг деңнелин бедидер дугайында доктаамал сагыш салыышкынны дээш партияга болгаш чазакка өөрүп четтиргенин илергейлээн. Районнуң экономиказын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле хемчеглерни пленум тодараткан. Мал ажылының продукцияларын бүдүрериниң курлавырларын ажыглаарынче аңаа онза кичээнгей салдынган.

СЭКП Тыва обкомунуң бюро кежигүнү **И. А. Ситяев** пленумнуң ажылынга киржип кеп болгаш чүве чугаалаан.

Районнуң экономиказын комплекстиг хөгжүдериниң хемчеглерин боттандырар талазы-биле партия организацияларының сорулгаларын айыткан доктаалды пленум хүлээп алган.

ТӨРЭЭН ЧУРТ ДЭЭШ ЧОРГААРАЛ

ӨӨРҮШКҮНҮҢ СӨСТЕРИ

Күш-ажылдың өндүр улуг армиязының төлээлекчилери Төрээн чуртувустуң найысылалы Москвада профессионалдар эвилелдериниң XVI съездизинде чыылган. Аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, тайбың дээш чалбыыштыг демиселчи эш Л. И. Брежневтиң ханы уткалыг чугаазын цехте кады ажылдап турар эш-өөрүм-биле сеткилимниң ханызындан сонуурган, өөрүп дыңнадым.

Бистиң ажылдап турарывыс бүдүрүлге коллективи херээженнерден тургустунган. Ынчангаш херээжен улус дугайында эш Л. И. Брежневтиң чугаалаан чылыг сөстери Кызылдың даараныылга фабриказының ажыл-ишчилерин улам сорук киирген. Леонид Ильичиниң ылангыя: «...Бистиң иелеривиске, кадайларывыска болгаш угбаларывыска хүндүлелдиң сөстерин, оларның эрес-шудургу күш-ажылы дээш өөрүп четтиришкинниң сөстерин чугаалаарының үндезини улуг» — дээн сөстери херээжен кижи бүрүзүнге үнелиг.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың иелер дугайында ада сагыш салыышкынынга харыы кылдыр өөрүшкүнүң сөстерин чугаалавышаан, бистиң коллективтиң кежигүннери оңгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир, а мен бодум оңгу беш чылды 3 чылда күүседир мен.

Р. СУМБА,
Кызылдың даараныылга фабриказының даараныкчызы.

АЖЫЛ-БИЛЕ ХАРЫЫЛААР

ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң XVI съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң ханы уткалыг чугаазын № 1 бот-орулга-чарылгалыг столоваяның коллективи, бүгү совет улус-биле бир дөмей, улуг сонуургал-биле таныштывыс. Ылангыя Л. И. Брежневтиң чугаазында: «...бүдүрүлге черлеринге ниитиниң чемненилгезин болгаш ачы-дуза чедирер албан черлерин экижидеринге ам-даа хөй чүүлдерни кылыр ужурлуг» дээн сөстери бистиң коллективтиң кежигүннерин улам сорук киирген. Бистиң ниитиниң чемненилге чериниң ажылдакчыларының мурнунда чедир кылыр ажылдар ам-даа хөй.

№ 1 столоваяның коллективи оңгу беш чылдың баштайгы чылының бараан саарылгазының планын эки көргүзүглер-биле доозуп, кызымаккай ажылдаан. Коллективтиң кежигүннери бо хүннерде Улуг Октябрьның 60 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш бедиткен хүлээлгелерни алган бедик көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар. Белеткеп турар чемниң шынарын, ооң ассортиментизин көвүдедири, хандырылганың культуразын бедидери — коллективте ажылдап турар кижи бүрүзүнүң хүн бүрүде ажылының кол сорулгазы.

Февраль айның бараан саарылгазының планын 110,4 хуу күүсеттивис, а март айның бо хүннерге чедир 115 хуу кылдыр күүседип алган бис.

Бистиң аравыста алган хүлээлгезин доктаамал ажыр күүседип, ак-сеткилдиг күш-ажылы-биле эш-өөрүнүң хүндүткелин, чоргааралын чаалап алган коллективтиң хоочуннары, дагдыныкчылар хөй. Ындыгларга А. Румянцеваны, бүдүрүлгениң хоочуну, коммунистиг күш-ажылдың шалыңчызы К. Филипповаңы, далгандан кылыр кылыгларның мастери Р. Гусельникованы болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Бистиң коллективтиң кежигүннери СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң бо чугаазынга харыы кылдыр юбилейлиг чылда планныг онаалданы хуусаа бетинде күүседип, бүгү-ле көргүзүглер талазы-биле чедиишкиннерлиг болурун хүлээнип турлар.

А. МЕЛЬНИЧЕНКО.
№. 1 столоваяның директору.

Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозунуң машина-трактор мастерскаязының ажылчыннары болгаш механизаторлары бо хүннерде техника септелгезин доозуп турар. Мында аныяк коммунист Александр Цыбин удурткан комсомолчу-аныяктарның бригадазы бодунга онаашкан бүгү техниканы бүрүн септээш, мурнуку одуругже үнген.

ЧУРУКТА: совхозтуң мурнакчы механизаторлары дагдыныкчы Фёдор Виноградов болгаш комсомолчу Александр Кара-оол сөөлгү септээн тракторунуң шимчедикчизин шенеп турары.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

Чаа-чаа чедиишкиннерже

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVI съездизинде

ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң Москвада, Кремльдиң Съездилер ордузунда ажылдап турар XVI съездизи партияның болгаш чоннуң чайгылыш чок чаңгыс эптиин, СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединге долгандыр совет профэвилелдериниң бузулбас кылдыр сырый каттышканын көргүзүп турар.

Аажок улуг хемчээлдиг, бистиң бүгү ниитилеливиске болгаш совет кижи бүрүзүнге амыдыралчы чугула ужур-дузалыг сорулгаларны делегаттар чугаалажып турар. ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVI съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазы, СЭКП ТК-ның байырлыг чагаазы делегаттарга сагыш-сеткилден ардып читпес өөрүшкүнү хайныктырганын съездиниң индиринден олар чугаалап турар.

Советтер чуртунуң эң массалыг организациязы — профэвилелдериниң СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге практиктиг киржилгези съездиниң кол кичээнгейинде турар. Партияның сагыш салыышкынынга харыы кылдыр Бүгү-эвилел социалистиг чарыжып улам калбак нептередир. Улуг Октябрьның 60 чылын коммунистиг тургузуушкунунуң бүгү участоктарынга чаа-чаа чаагай ажыл-херектер-биле уткуур деп маадырлыг совет ажылчын ангызын, колхозчу тараачыннарның болгаш интеллигенцияның быжыг шиитпирлииниң дугайын делегаттар медеглеп турар.

Совет профэвилелдери кезээде бүгү чүүлдер талазы-биле ленинчи партияның идегелдиг чөленгиижи, ооң идейлиг дузалакчылары болур дээрзиниң дугайында бо съездиге бүгү чугаалардан тодаргай илергейлеттиниp турар.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVI съездизи март 22-де ажылын үргүлчүлээн. Президиумда — партияның болгаш чазактың удуртукчулары, ВЦСПС-тиң секретарьлары, бүдүрүлгениң мурнакчылары.

— Социалистиг чарышты организастаарын сайзыраңгайжытпышаан, ленинградчылар чаа-чаа кайгамчыктыг курлавырларны ажыглалга киирип турар — деп, профэвилелдериниң Ленинград область чөвүлелиниң даргазы **В. Н. Проворотов** чугаалаан. — Бүдүрүлгелерниң демнежип ажылдаар чорууну калбак нептерээни улус ажыл-агыйының Саян-Шушенск ГЭС, Байкал-Амур магистралы ышкаш ындыг чугула объектилерин кылырын, «Сибирь» атомоходту, күчүлүг тракторларны бүдүрүп үндүрерин дүргедедиринге идиг берип турар.

Краснодар крайның Кореново районунуң Киров аттыг колхозунуң механизастаан звенозунуң звеночузу Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **Н. В. Бобылев** көдээ ажыл-агый культураларының эң бедик дүжүттерин алыры дээш, Улуг Октябрьның 60 чылын төлептиг уткууру дээш Кубаньның ажыл-агыйларында калбарган шимчээшкинниң дугайын чугаалаан.

Металлургтар, бүгү совет улус-биле бир дөмей, беш чылдың онаалдаларын күүседир дээш чүткүлдүг ажылдап турарын металлургия үлетпүрүнүң ажылчыннарының профэвилелиниң ТК-зының даргазы **Н. Н. Костюков** чугаалаан. Бүдүрүлгелерниң техниктиг чаарты чепсегдеништиниң база технологтуг чорудулгаларның интенсификастап турары, ажылчыннарның болгаш специалистерниң чогаадыкчы ажыл-ижи бедик темпилерни болгаш адырның шапкын хөгжүлдезин хандырган.

Польшаның профэвилелдериниң Төп Чөвүлелиниң даргазы **Владислав Кручек** съездиге байыр чедирип тура, Октябрьның идеялары бөгүн бүгү кижи төрелгетенниң хөгжүлдезиниң оруун тодарадып турарын онзалап демдеглээн.

Совет эрге-чагырганың 60 чылының дургузунда Совет Казахстанның чедип алган улуг чедиишкиннерин демдеглээш, профэвилелдериниң республика чөвүлелиниң даргазы **С. М. Мукашев** бүдүрүлге айтырыгларын шиитпирлээринге, чарышты болгаш ажылчы чоннуң дыштанылгазын организастаарынга профорганизацияларның ролюнга тодаргай доктааган.

Тудугнуң болгаш тудуг материалдар үлетпүрүнүң ажылчыннарының профэвилелиниң ТК-зының даргазы **Н. А. Ланшин** «Планнаттынган чүүл ажыглалга чогуур үезинде кирген турар ужурлуг» деп лозунгнуг чарыш тудугжуларның аразында калбак нептерээнин дыңнаткан.

— Бистерниң аравыстан кижи бүрүзү бодунуң ажыл-херектерин, бодунуң күш-ажылын партияның XXV съездизиниң шиитпирлери-биле тулгаштырып турар деп, Тюмень областың өрүмнээшкин ажылдарының Нижневартовскиде № 2 эргелелиниң өрүмнекчи мастери Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **Г. К. Петров** чугаалаан. Бир эвес ажыктыг кылдыр болгаш шынарлыг ажылдаар болзунза, бодунуң ажыл-херээниң мастери болганын ол.

Хостуг немец профэвилелдер каттыжыышкынының Төп баштаар чериниң даргазы **Гарри Тиш** съездиге байыр чедирген. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң съездиге чугаазын бистиң делегацивыс хайы кичээнгей-биле дыңнаан деп ол чугаалаан.

Отчёттуг үениң дургузунда Белоруссияның профэвилелдер чөвүлелдери болгаш комитеттери партия органнарының удуртулгазы-биле организакчы ажылдың деңнелин дыка бедидерин чедип алган деп, профэвилелдериниң республика чөвүлелиниң даргазы **Н. Н. Полозов** чугаалаан. Эге организацияларның ажыл-чорудулгазын экижидер талазы-биле хөй чүүл кылдынган.

Ам көдээде ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш көдээде хөй-нитти амыдыралының бүгү участоктарынга профэвилелдериниң салдары чедип турар. Ол дугайын демдеглээш, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилелиниң ТК-зының даргазы **Н. Ф. Шкуратов** партияның аграр политиказын боттандырарынга көдээ профэвилел организацияларының киржилгезинге тодаргай доктааган.

Партияның совет кижилерниң чаагай байдалын улам ыңай көдүреринче угланган экономиктиг стратегиязының чайгылыш чок боттанып турарының дугайын ССРЭ-ниң Күш-ажылдың күркомитединиң даргазы **В. Г. Ломоносов** чугаалаан.

Найысылалдың аныяк ленинчилери ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVI съездизинге байыр чедирген.

«Донецкуголь» каттыжыышкынының Абакумов аттыг шахтазының даг ажылчыннарының бригадири Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **В. И. Пихтерев** хөмүр-даш үлетпүрүнүң хөгжүлдезинге болгаш ону чаарты чепсеглээринге, күш-ажылды механизастаарынга бригадада бодунуң эштери-биле кады идепкейлиг киржип турарының дугайын чугаалаан.

Чехословакияның Революстуг профэвилел шимчээшкининиң Төп чөвүлелиниң даргазы **Карел Гофман** съездиниң делегаттарынга байыр чедирген. Съездиниң ажылы, ВЦСПС-тиң отчёду, делегаттарның саналдары социализмниң болгаш коммунизмниң херээ тиилеттирбес, чүге дээрге ол херекти революсчу ленинчи партияга баштаткан хөй миллион массалар хүлээп алганын бадыткап турар-дыр дээрзин ол онзалап демдеглээн.

Мандат комиссиязының илеткелин ооң даргазы **А. В. Викторов** кылган.

Москваның Лихачев аттыг автомобиль заводунуң профэвилел организациязының ажыл-херектериниң болгаш сагыш човаашкыннарының дугайын ол бүдүрүлге каттыжыышкынының профкомунуң даргазы **П. Н. Чигрин** чугаалаан. Автозаводчуларның күш-ажылының байдалдарын экижидеринче ол организация улуг кичээнгейни салып турар. Тоску беш чылда каттыжыышкынның дирекциязы-биле профкомнуң дүгүржүлгелерин ёзугаар бедин ол сорулгага 15 миллион рубльди чарыгдаан.

Профэвилелдериниң Узбек республика чөвүлелиниң даргазы **Н. М. Махмудова** республиканың ажыл-ишчилери хөвең чыылдаларын өстүреринге, экономиканың өске-даа адырларын хөгжүдеринге сөөлгү чылдарда дыка улуг чедиишкиннерни чедип алганын дыңнаткан. Ол бүгү ажылдарга профэвилел организациялары шуут киржип турар.

Вьетнамның профэвилелдер федерациязының мурнундан ооң даргазы **Хоанг Куок Вьет** съездиге байыр чедирген. ССРЭ-ниң күчү-шыдалының өзүлдези, совет кижилерниң аас-кежиктиг амыдыралы тайбың, национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш социализм дээш боттарының революсчу демиселинге өске чурттарның ажылчын ангызын болгаш улустарын сорук киирип турар деп ол онзалап демдеглээн.

«1976—1980 чылдарда демир-орук транспортун улам ыңай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседир төлээде, сөөртүлге ажылдарының салым-чолу шиитпирлеттинип турар черлерже профэвилел организациязының кол кичээнгейи угланган турар ужурлуг деп, демир-орук транспортунуң ажылчыннарының профэвилелиниң ТК-зының даргазы **Н. И. Ковалев** чугаалаан.

— Бистиң заводувуста төлептиг ажылчын ээлчег өзүп турар деп, Днепровскиниң Дзержинский аттыг металлургия заводунуң домна цехиниң улуг горновойу Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **С. Ф. Гладкий** чугаалаан. Бүгү-ле профессионалдыг болгаш амыдыралчы дуржулгазын боттарының амыдыралчы оруун чаа эгелеп чоруур кижилерге дамчыдып бээринче ажылчыннарны ол кыйгырган.

Профэвилелдериниң Бүгү-венгр чөвүлелиниң Чиңгине секретары **Шандор Гашпар** съездиге байыр чедирбишаан, совет профэвилелдери боттарының социалистиг Төрээн чуртунуң хөгжүлдезинге, социалистиг демократияны улам ыңай хөгжүдеринге улуг салыышкынны киирген ин онзалап демдеглээн.

Аажок улуг хемчээлдиг ажылдарның болгаш экономиктиг аргаларның беш чылы — амгы беш чылда адырның мурнунда бедик сорулгалар турарын прибор тудуушкунунуң, автоматчыдылга чепсек-херекселдериниң болгаш башкарылга системаларының министри **К. Н. Руднев** чугаалаан.

Болгар профэвилелдериниң Төп чөвүлелиниң даргазы **Мишо Мишев** съездиге байыр чедирген. СЭКП-ниң XXV съездизиниң хүлээп алганы чаа тайбың программаны бүгү делегейде деткип турарын ол чугаалаан.

Сөөлгү чылдарда Грузияга болган өскерлиишкиннерни демдеглээш, профэвилелдериниң республика чөвүлелиниң даргазы **Т. И. Мосашвили** ол чаагай херекке профэвилелдериниң ролюнуң дугайын чугаалап, эртем-техниктиг депшилгениң, бүдүрүлге культуразын бедидериниң, күш-ажыл байдалдарын экижидериниң чамдык айтырыгларынга доктааган.

Съездиге байыр чедирбишаан, Африка профэвилел чаңгыс эвилелиниң организациязының Чиңгине секретары **Деннис Акуму** социал-экономиктиг хөгжүлдеге совет ажылчы чоннуң чедиишкиннери алызындан өндүр улуг-дур' деп чугаалаан. Ол чедиишкиннер хөгжүп орар чурттарның улустарынга аажок улуг сорук киириишкинниң үнер дөзү болуп турар деп ол демдеглээн.

Март 23-те съездиниң делегаттары амгы үе-чадада профэвилелдериниң ажыл-чорудулгазының эң чугула айтырыгларын чугаалажырын үргүлчүлээн.

(СЭТА).

Л. И. Брежневтиң К. Р. Родригести хүлээп алганы

Кубаның Компартия ТК-зының Политбюрозунуң база Секретариадының кежигүнү, Куба Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. Р. Родригести СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев март 22-де Кремльге хүлээп алган.

Л. И. Брежнев биле К. Р. Родригестиң аразынга болган беседа үезинде ССРЭ-де болгаш Куба Республикада коммунистиг база социалистиг тургузуушкун-биле, бүгү талалыг совет-куба кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдери-биле холбашкан айтырыгларның, а ол ышкаш ийи таланы сонуургадып турар делегейниң чамдык айтырыгларының талазы-биле санал-онал солчулгазы болган.

Беседа чүректиң ханызындан найыралдыг байдалга эрткен.

Беседага СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев база СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизи К. В. Русаков киришкен.

«Салют-5»: Орбитага тос ай болган

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Орбитаның «Салют-5» эртем станциязының Черже доктаамал угланыышкынныг башкартыныр чоруур ужудуушкуну тос ай дургузунда уламчылап келген.

Март 22-де Москваны-биле 14 шакта станция Черни 4387 катап долгашкан.

Ужудуушкунуң автоматтыг байдалда ажылдарының программазын ёзугаар эртем-техниктиг шинчилелдерни болгаш шенелделерни чоруткап. Космоска үр ужудуушкунуң байдалдарында ажылдың янзы-бүрү чурумнарының үезинде станцияның системаларын шенээрин үргүлчүлээн.

Телеметриктиг информацияның сан-медээлерин ёзугаар алырга, станцияның системалары болур-чогуур-биле ажылдап чоруур. Черже кээп турар информацияны сайгарып турар.

«Салют-5» станцияның ужудуушкуну уламчылавышаан.

А. Н. Косыгин — Хельсинкиде

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Финляндия Республиканың Президентизи У. К. Кекконенниң чалаазы-биле найыралдыг аян-чоруун кылып аңаа март 22-де чеде берген.

Хельсинки вокзалынга А. Н. Косыгинни Финляндияның Президентизи У. К. Кекконен, премьер-министр М. Миеттунен, албанның өске-даа кижилери, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Финляндияда элчини В. С. Степанов уткуп алган.

А. Н. Косыгин-биле кады ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев, ЭХКК-ның даргазы С. А. Скачков, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы И. Н. Земсков олар Финляндияда чеде берген.

Ол-ла хүн А. Н. Косыгин 1917 чылдың күзүнүнде В. И. Ленинниң чурттап турганы Хаканиеми шөлде бажыңда квартира-музейге барып чораан. Ол бажыңда тургускан тураскаалдыг самбырага чечектер салырының ёзулалы болган.

В. И. Ленинниң музей-квартиразынга чораап хүндүлүг кижилерниң демдеглел кылыр дептеринче Совет чазактың баштыңы бижиглелди кылган, ында чугаалап турары болза: Владимир Ильичиниң Финляндияга турганының тураскаалын эрге-чагыргаларның болгаш «Финляндия — Совет Эвилели» ниитилелдиң кичээнгей-биле корууп турары бистиң сагыш-сеткиливисти ханызы-биле хайныктырды. Финляндияның күрүне талазы-биле хамаарышпас чорукту чедип алырынга шылгараңгай рольду ойнаан, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш социалистиг күрүнениң үндезилекчизин бедик-биле хүндүлеп турарының илерээшкинин оон көрүп турар бис.

Финляндия биле Совет Эвилелиниң аразынга найыралдыг харылзааларны хөгжүдеринге улуг салыышкынны киирген, Финляндияның мөчээн президентизи Ю. К. Паасикивиниң Хиетаниемиде хөөрүнге чечектер боодалын салган.

Чечектер салырының ёзулалынга фин таладан М. Миеттунен, албанның өске-даа кижилери, Финляндияның Коммунистиг партиязының, «Финляндия — Совет Эвилели» ниитилелдиң баштаар черлериниң кежигүннери киришкен.

* * *

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин биле Финляндия Республиканың Президентизи У. К. Кекконенниң аразынга чугаалажыышкыннар марттың 22-де Хельсинкиде Президент ордузунга болган.

Найыралдыг байдалга болгаш бот-бодун билчириниң ёзузунга эрткен чугаалажыышкыннар үезинде Совет Эвилели биле Финляндияның аразында харылзааларның янзы-бүрү талаларын чугаалажып көрген. Совет-финляндия харылзааларның чедип алдынган деңнели найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-бодунга дузалажылга дугайында 1948 чылдың керээзинге үндезилээш, ийи чурттуң аразынга политиктиг, садыг-экономиктиг болгаш өске-даа талаларга кады ажылдажылганы улам-на калбартырының аргазын берип турар деп талалар сеткил ханыышкын-биле демдеглээн.

Кады ажылдажылгаңың үлетпүр кооперациязы, Совет Эвилелиниң база Финляндияның девискээринге үлетпүр болгаш өске-даа объектилерни тударынга кады киржири дээш ышкаш ындыг чаа хевирлерин улам-на калбаа-биле ажыглаар дугайында бодалдарны илергейлээн.

Чугаалажыышкыннарга киришкеннер:

Совет таладан — ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев, ЭХКК-ның даргазы С. А. Скачков, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы И. Н. Земсков, ССРЭ-ниң Финляндия Республикада элчини В. С. Степанов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының дузалакчылары Б. Т. Бацанов болгаш Ю. В. Фирсов болгаш албанның өске-даа кижилери;

Финлянд таладан — премьер-министрниң оралакчызы, экономика министри А. Карьялайнен, даштыкы херектер министри К. Корхонен, даштыкы садыг министри К. Е. Аминофф, Финляндиявың ССРЭ-де элчини Я. Халлама, ДХМ-ниң күрүне секретары М. Туовинен болгаш албанның өске-даа кижилери.

АЖЫЛДАП ЧЕДИП КЕЛИҢЕР

КҮШТҮГ ШЫН ХУВААР

СЭКП-ның XXV съездинге ниитилел бүдүрүлгезиниң доктаамал болгаш дең-дески хөгжүдеринге база ооң ажыктыг чорудун бедидеринге үндезилээш чоннуң материалдыг болгаш культурлуг деңнелин улам ыңай көдүрер талазы-биле ажылдың делгем программазын тодарадып айыткан. Совет экономиканың дең-дески хөгжүлдезин чедип алырының кол негелделериниң бирээзи болза, күш-ажыл курлавырларын чөп ажыглап, улус ажыл-агыйының бүгү адырларында хол-биле кылыр аар ажылдарны дыка кызырып, бүдүрүлгеге комплекстиг механизацияны болгаш автоматизацияны ажыглалга дүрген кирип тургаш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери болур.

Күш-ажыл курлавырларын ажыглаарын экижидер дугайында партияның доктаамал сагыш салыышкынын СЭКП ТК-ның эрткен чылдың октябрьда болган Пленумунуң шиитпирлери, СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң ол Пленумга чугаазында тайылбырлаан чүүлдери болгаш түңнелдери база катап бадыткап турар. Ажылчын күжүнүң хереглели бүдүрүлгеге-даа, бүдүрүлге эвес адырларга-даа моон-даа ыңай өзер апаар турбуже, демографтыг факторларның салдары-биле 1980 чылдарда күш-ажыл кылып шыдаар чоннуң негелдези дыка кызырлы бээр байдалдар тургустуна бээриниң дугайын Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. «Ону шиитпирлээриниң кол оруу—хамыктың мурнунда чүгле кол-кол бүдүрүлгелерге эвес, харын септелге болгаш чүдүрер-дүжүрер дузалал ажылдарынга хол-биле кылыр күш-ажылды механизастаарының күзели-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин дүргедедири болур» деп ол ынчан чугаалаан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң ол чугула айтыышкыннары болгаш СЭКП ТК-ның Октябрь (1976) Пленумунуң шиитпирлери күш-ажыл талазы-биле албан черлериниң онгу беш чылда сорулгаларын боттандырарын, министерстволар, ведомстволар болгаш бүдүрүлге черлери база организациялар-биле күш-ажылдың курлавырын илередип, оларны ажыглалга кирерин, ажылчын күжүн ооң негеттинип турар черлеринче организастыг мобилизастаарын, көдээ ажыл-агыйже планныг көжүрүлдени чогуур ой-шаанда чорударының талазы-биле ажылды күштелдирерин негеп турар.

Күш-ажыл талазы-биле албан черлери онгу беш чылдың бирги чылында улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынче 300 чыгам кижини чорудуп, республиканың мурнунда туруп турар сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринге бодунуң үлүг-хуузун киирген. Бии-Хем, Каа-Хем болгаш Кызыл районнарының чамдык колхоз, совхозтарында ажылчын күжү чедишпейн турарын барымдаалааш, барыын талакы районнардан малчыннарны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа мергежилдиг кижилерин организастыг ёзу-биле көжүрер ажылды ам-даа уламчылап турар. Эрткен чылын бо районнарның ажыл-агыйларынче ниитизи-биле 383 кижини көжүрген бис.

Көжүп келген кижилер боттарының билиг-мергежилин ажыл-ишке харам чок бараалгадып, киргилээн колхозтарынга болгаш совхозтарынга эъттиң, дүктүң, тарааның планнарын күүседиринге төлептиг үлүг-хуузун киирип турарлар. Кызыл районнуң «Шамбалыг» совхоз 1976 чылда 84 муң центнер тарааны бүдүрген, күрүнеге 424 центнер эътти, 672 центнер сүттү, 176 центнер дүктү саткан. Ол бүгүнүң 90 ажыг хуузун көжүп келген кижилер бүдүрүшкен.

Көжүп келген кижилерниң хөй кезии онаашкан ажылынга харысалгалыг, кызымаккай чоруун көргүзүп, социалистиг чарыштың тиилекчилери боор, шаңнал-макталга чедип, чоннуң хүндүткелин чаалап ап турарлар. Ындыгларга «Кара-Хаак» совхозтуң механизаторлары Куулар Бек-оол, Ооржак Ашак-оол, «Өөк» совхозта хойжу Силигбен Чара-Көрген, ол-ла совхозта баштай хой кадарып тургаш, ам сүт-бараан фермазының эргелекчизи чедир депшээн Михаил Куулар, «Шамбалыг» совхозтуң механизатору Моңгуш Дадар-оол, «Хадың» колхозта инек кадарчызы Ондар Пароход болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Көшкен өг-бүлелерни барган черинге өөрүнчүг байдалга уткуп хүлээп ап, оларны чуртталга бажыңнары-биле болгаш тускай мергежилиниң аайы-биле ажыл-биле ой-шаанда хандырып бээри — ол кижилерниң чаа черге турумчуп, хей-аъттыг ажылдаарынга улуг деткимче болур. Бо талазы-биле боттуг хемчеглерни «Бурунгаар», «Өөк» совхозтарның болгаш Бии-Хемниң «Хадың» колхозтуң удуртукчулары ап келген. Ында көжүп келгилээн өг-бүлелер барык шуптузу чаа туттунган бажыңнарда. Оларның улуг-биче негелделерин ажыл-агыйларның удуртукчулары, партия болгаш совет албан черлери чогуур ойунде шиитпирлеп берип турар. Ынчангаш анаа барган кижилер көжүп келген чылында-ла шудургу ажылдап, бедик көргүзүглерни чедип ап, чонга мактадып эгелей берген болур. Бир эвес көшкен өг-бүлелерни бүгү колхозтар болгаш совхозтар ынчаар хүлээп ап турар болза, ниитилел бүдүрүлгезинге оларның киирип турар күш-ажылының үре-түңнели оон-даа көскү болур ийик. Ынчалзажок «Кара-Хаак» совхоз чуртталга бажыңнарын чогуур ой-шаанда белеткеп албаанындан анаа көжүп келген 3 өреге өске совхозтарже көжер ужурга таварышкан. Ол-ла совхозка көжүп келген кижилерниң чептиг негелделерин ой-шаанда өөренип, ону харылап бээрин саададып турган таварылгалар база тургулаан. «Шамбалыг» совхоз чыл бүрүде 20 ажыг өрегени хүлээп ап турар, ол хирезинде эрткен чылын ол ажылга сула белеткенген, ооң уржуундан чамдык өрегелер ам-даа түр бажыңнарда сыңмарлажып чурттап турар.

Бо совхозтар бо чылын план ёзугаар ниитизи-биле 27 өрегени хүлээп алыр ужурлуг. Ынчангаш мурнунда турган четпестерни чайлаткаш, көжүп келир өрегелерни уткуп хүлээп алыр талазы-биле белеткел ажылын экижидери чугула.

Планныг көжүрүлдени чорудуп турарывыста чамдык четпестер бар. Чөөн-Хемчик районда күш-ажыл талазы-биле төлээ В. Үзек көжүп турар кижилерниң ажыл-ижинче болгаш мөзү-шынарынче чогуур кичээнгей салбайн турар. Ооң уламындан көжүп келгеннерден кылган ажылынга харысалга чок, ниитиниң корум-чурумун үрээр ийи-чаңгыс кижилер бо-ла таваржыр. Мындыг төлеп чок кижилер келген колхоз, совхозун каап, дедир чоруй барган болгулаар. Чижээ, «Шамбалыг» совхозтан Серен Доржу, «Өөк» совхозтан Сарыглар Болат-оол чижектиг кижилер онаашкан ажылын орта кылбайн, арага-дарыга хандыкшып, барган совхозтарының ажыл-ишчилеринге төлеп чок чоруун көргүскеш, чурт чанып, дедир көжүп чоруй баргылааннар. Бо четпестерни моон соңгаар болдурбас дээш чер-чер Советтери база күш-ажыл талазы-биле албан черлери боттуг хемчегни ап чорудар ужурлуг.

Ажылчын күжүн бүгү организацияларга болгаш бүдүрүлге черлеринге чөп ажыглаарының талазы-биле күрүне контролюн чорударын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 1976 чылда үндүрген доктаалын ёзугаар күш-ажыл талазы-биле албан черлеринге даскан. Ол чүл дээрге, чүгле үлетпүр бүдүрүлге черлеринче база колхоз, совхозтарже ажылчын күжүн чорудуп бээр эвес, харын ажылчын күжүн канчаар ажыглап турарын күрүне контролюнга алгаш, бар четпестерни чайладыры-биле боттуг хемчеглерни алыр дээни ол. Тываның бүдүрүкчү күштерин улам ыңай хөгжүдер дугайында партияның болгаш чазактың доктаалы республиканың экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге чаа үе-чаданы айтып турда, ажылчын күштүг шын хуваары эргежок чугула.

А. ЮМБУУ,

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң күш-ажыл талазы-биле эргелелиниң начальниги.

Партияның область организациязының мурнунда турар бир чугула сорулга болза күш-ажыл курлавырын чөп ажыглаары, кадрларны белеткээри болуп турар.

(СЭКП Тыва обкомунуң IV пленумунуң материалдарындан.)

МАГАЛЫГ-ДЫР

Мээң аалым Баг-Ыяшта. Таңды районда «Коммунизмниң херели» колхозтуң бир кыштаа ол. Ук кыштаг Оюн Биче-оол бригадирлээн № 3 хойжу бригадага хамааржыр. Кыштагның турар чери — тейлер аразы, барыын чүкче баткан ханы чооганың бажы, кайыын-даа хат келбес ыжык чер.

Бо кыштагга 1975 чылдың ноябрьда келген мен. Ооң мурнунда Барыын-Хемчикке чурттап чордум. Бо черге кижи күжүнүң хереглеттинип турарын барымдаалааш, чазактың бээр аалдар көжүрер дээн кыйгырыы-биле кээп, хой малдай бергеним бо.

Бо колхозтуң ачызында эки чурттап чор мен. Уругларымның үжү өглүг, үжү школачы, бирээзи — дузалакчы кадарчым. Школада уругларымны шуптузун күрүне хандырып турар: идик-хеп-даа, аъш-чем-даа халас. Магалыг-дыр. Мен олар хире турумда ол турзук үжүк-бижик безин чок, дүмбей үе турган болгай. Ону Улуг Октябрьның 60 чыл оюнуң бүдүүзүнде сагынмас аргам чок.

Колхоз баштаар черниң кежигүннери, тускай эртемниглер, ылангыя бригадиривис бистиинге үргүлчү кээр, бистиң мал-маганывыс, амыдырал-чуртталгавыс дээш сагыш салып турарлар. Мал эмчизи Оюн Сарыг-оол аараан малга баштайгы дузаны канчаар чедирерин, канчап баарга кандыг эм-биле сыкпыртырын безин айтып бээр. Одаар ыяжывыстан-даа, ижер-тырттарывыстан-даа үзүктелбедивис. Хой төрүүр үеде, көржең хоорар, мал чеми белеткээр ажылдарга шеф дузазын безин чедирип турар.

Дузалакчы кадарчылап турар уруум чайын өөренип чоруур кижи. Ынчан чүгле кадайым-биле ийилээн артар бис, ынчангаш Барыын-Хемчикте кады төрээн дуңмамны көжүрүп алыр бодап турар мен. Колхоз даргазы чөпшээрешкен кижи, машина-даа бээр болган. Меңээ бо талазы-биле дузаны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң күш-ажыл талазы-биле эргелели база көргүзер дээрзинге бүзүрээр мен. Ол чер мээң маңаа көжүп келиримге база улуг дузаны көргүскен, халас акша-хөреңгини-даа четтирдим. Ам бажың хөлезизин-даа, оттулар чүүл өртээн-даа төлевейн тур мен. Көшкен өг-бүле, кижи бүрүзү ындыг дузаламчыны алыр.

Планныг онаалдаларымны күүседип, колхозка багай эвес ажылдап келдим. Мен онгу беш чылдың ийиги чылында төрүүр чүс хойга онаалтыр чүстен эвээш эвес хураганы доруктуруп, хой бүрүзүнден 2,6 килограмм дүктү кыргып алырын хүлээндим.

Бо хүннерде байдалывыс эки: хойнуң деңгели чүгээр, чаш хураганнар меңди. Малчын кижиге оон өөрүнчүг чүве чок. Ынчалза-даа «Серемчиде хорамча чок», бедиткен хүлээлгемни ыяап-ла күүседир дээш бүгү-ле хемчеглерни ап, курлавырларны дилеп тур мен.

О. БИЛДЭЭЛЕП,
улуг кадарчы.

— Алыс шаандан тура механизатор кижи мен—деп, Хемчик Тановович Балчыма чугаалады.— Бо черге эрткен чылдың августа келдим. Дүжүт ажаалдазынга-даа кириштим. Бистиң Чөөн-Хемчиктиң тараазы-биле дөмей тарааның аразынга тура, күрүнениң алдын тараазын кая-даа ажаары дөмей деп бодал база катап башка кирди.

Хемчик Балчыма «Саян» совхозка келгеш, эң баштай чер чарып турган. Хүнде 6 га чер чарар үлүүн 14 га чедирип, мурнакчыларның одуруунга кирген. Алыс черле ажылгыр, мергежилинге бердинген механизатор Х. Балчыманы совхозтуң чону дораан хүндүлеп, мактаң, мурнакчы механизатор дижип, аңаа чоргаарланы берген.

Бо хүннерде Балчыма часкы ажылдарга техниканы бүрүн белеткээр дээш, хүн үлүүн доктаамал ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: Хемчик БАЛЧЫМА.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

КЫСТАРНЫ КЫЙГЫРДЫМ

Хову ажылдарының эгелээринге чедир элээш-де үе арткан. Мынчан мээң сеткил-сагыжым дойлуп-ла турар апаар: тарылгаже дүрген-не кирипксэм кээр.

Бистиң «Шамбалыг» совхозтуң механизаторлары часкы ажылдарга хей-аъттыг белеткенип турар. Тракторист бүрүзү бедиткен хүлээлгени алган. Мен база агротехниканың чурумун бичии-даа хажытпазын, ээлчег үлүүн үргүлчү ажыр күүседирин болгаш ажылдың шынарын чүгле эки болгаш кончуг эки демдекке чедирерин хүлээндим. Ам ховуже үнүптеринге белен мен.

Бо хүннерде фермада ажылдап тур мен. Мээң хүлээлгем—кажаа ишти аштаар, өдек болгаш мал чеми сөөртүр. Чугаалаары белен, а кылыры бергедир: даң бажындан эгелээш кара кежээге чедир кажаалар иштинге тракторлуг чортүп кээр, бежен метр безин четпейн-не тракторну доктаадыр—дүжүрер, чүдүрер азы ээр.

Мээң алыс чуртум—Ийме. Анаа сес класска өөренип тургаш-ла тракторнуң тургузуун сонуургап эгелээн мен. Ооң Чадаана хоорайга курс доостум. Курска баштай назы-харың бичии дээш хүлээп албайн турду. Ынчан, он беш чыл мурнунда, мээң механизатор болу бээримге кым-даа бүзүревес, ону дөргүл-төрелдерим-даа, эш-өөрүм-даа деткивес турган. Ынчалза-даа мен мурнумда салган сорулгамга чедип, ажыл-агыйжы коллективтиң бүрүн эргелиг кежигүнү, материалдыг кежиктиң бүдүрүкчүзү болу бердим.

«Эргэ өөренмейн, бергэ өөрен» деп чоннуң сөзү бар. Ону үргүлчү сагып чораан мен. Меңээ шынап-ла берге турган. Арга-дуржулга байтыг, күш-шыдалы чегей кызыжакка софкта-чарда демир-дес-биле үрелдежири оюнчук эвес-де болгай. Тракторнуң хүн бүрүде ажаалдазын кылырынга безин бергедеп турдум.

Баштайгы үеде ээлчег үлүүн күүседип шыдавас турган мен. Кылган ажылымның шынары база чавыс: чер аңдарарга — кыдыра, үрезин чаштырарга — дески эвес, илиир сөөртүрге — оргалыг-даа болур. Кызып турда-ла ындыг. Хат-шуурганныг, чаъс-чаашкынныг үелерде мырыңай кударанчыг кышпып келир. «Кылып шыдавас ажылынга чүзүн ынчап турар ону, чыдыг, чырык бажыңымче чана берейн ынай» деп бодалдар-даа сагышка киргилээр. Чамдыкта, шынап-ла, берге-ле чүве. Ынчалза-даа бергелерге дүжүп бербээн мен, арга-дуржулгалыг механизаторларның дузазын көрүп чорааш чоорту мергежий бердим.

Бригадага социалистиг чарыштың түңнелин үндүрүп турда, эң баштай шаңнал алганым черле уттундурбас. Оон бээр чүгле чарыштарга эвес, конкурстарга, көрүлделерге база хөй катап тиилекчи болуп келдим. Ону Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң тывысканы «Районнуң тергиин эки тракторизинге» диплом, ВЛКСМ Тыва обкомунуң болгаш облпрофчөвүлелдиң «Бодунуң мергежилиниң аайы-биле эң эки аныяк ажылчынга» дипломну, ВЛКСМ Төп Комитединиң «Бүдүрүлгениң аныяк мурнакчызынга» база РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң «Көдээ ажыл-агыйның социалистиг чарыжының тиилекчизи» хөрек демдектери, хүндүлел бижиктер, «Чемпион» кожаалар, инды-бүгү турасында белектер [illegible] класстың мергежилин чедип алдым. Херээжен механизаторлар конкурузунга районга-даа, республикага-даа каш катап тиилекчи болуп келдим. Иркутскиге, Краснодарга болгулаан зона конкурстарынга база шаңнаткылаан мен. Шаңналдарымның аразында шактар, ыяштан болгаш даштан чонган дүрзүлер, приёмник болгаш оон-даа өске чүүлдер бар. Бүгү-ле шаңналдарымны камнап, шыгжап чоруур мен.

Шамбалыг— республиканың тараалаң черлериниң бирээзи. Мында тараажыларже, ылангыя херээжен механизаторларже, сагыш салып турары онза. Бистиң бригадавыс турлаанда телевизор-даа бар. Черле чүнү багай дээр боор: ажыл төлевиринден эгелээш техниказынга чедир эки-дир.

СЭКП обкомунуң IV пленуму тараа бүдүрүлгезинче улуг кичээнгей салган. Ол пленумнуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар механизаторларга бүгү таарымчалыг байдал бистиң совхозта тургустунган. Ынчангаш маңаа кээп ажылдаарынче бүгү херээжен механизаторларны чаладым. Ажыл-даа мында, аллар-даа мында.

М. ЧАСКАЛ,
«Шамбалыг» совхозтуң херээжен тракторизи.

Василий Хүндүжүк «Шамбалыг» совхозка келгеш үш чыл болган. Ол ында, бодунуң төрээн чери Иймеге ышкаш, мурнакчы малчыннарның санында кирип турар.

Мурнакчы малчын чоокта чаа «Москвич-412» машинаа садып алган. Ону садып алырынга совхозтуң дирекциязы улуг дузаны чедирген. Бо хүннерде ук хойжунуң коданында 532 хойнуң хөй кезии төрүпкен, хураганнары онча. Онгу беш чылдың ийиги чылында төрүүр чүс хойга онаалтыр 100 хураганы доруктурар хүлээлгезиниң күүсеттинеринге ол бүзүрелдиг.

ЧУРУКТА: Василий ХҮНДҮЖҮК хоюн эртенги одарже үндүрүп тур.

А. КОНГУНАКТЫҢ фотозу.

КАҢ «АЪТТЫҢ» ЭЭЛЕРИ

Барыын-Хемчик чурттуг механизаторлар Куулар Бек-оол биле Ооржак Ашак-оол Кызыл районда «Кара-Хаак» совхозка 1976 чылда келирге, оът-сиген четчип, черниң кыры ногаан өң-биле шыптыпа берген турган.

— Бистиң Тываның кайы-даа булуңунга баарга, бойдус чараш-тыр аа, дуңмакым—деп, Бек-оол чугаалаан.

— Механизатор кижиге кандыг-даа чер чемиштиг, техника башкарган кижи ажыл-ишке кызымак болур болза, чер бодунуң дүжүдүн хайыра чок бээр дижир болгай—деп, аныяа улашкан.

Механизаторларны ук совхозтуң директору Алаш-оол Бүкүлдүрешович Моңгуш улуг өөрүшкү-биле уткуп алган. Бажың-балгатты-даа берген. Өг-бүлезиниң иштин ажылга таарыштыр киирген. Бичии уругларын школага, эң бичелерин уруглар садынга-даа тургускан. Ийи эрге күчүлүг каң «аъттарны»-даа хүлээткен.

Часкы чер аңдарылгазы. Мындыг ажылды Бек-оол биле Ашак-оол Барыын-Хемчикке тура-ла кылып келгеннер. Үүле-биле таныш. Өске ажыл-агыйга келген оолдар боттарының адын сыкпас дээш кызымак-ла ажылдап турганнар. Беш, он хонук эрткенде учётчик оларның адының дужунга «Хүнде-ле 1,5—2 норма күүседип келген» деп демдеглел кылып турган. Аңаа механизаторлар улам сорук киргеннер.

Куулар Чүлдүмович Бек-оол—дуржулгалыг механизатор. Ол барык 19 чыл иштинде техника башкарып келген. Механизация школазынга-даа өөренип турган, Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумун-даа дооскан. Көдээ ажыл-агый машиналарының талазы-биле тускай эртемниг специалист Куулар Чүлдүмович Бек-оол ам «Кара-Хаак» совхозтуң механик-чолаачызы.

Совхозтуң техника септелгезиниң талазы-биле байдалы амгы үеде эки. Машина-трактор мастерскаязының хемчээлиниң шаа-биле септээр ужурлуг сеялкалар, андазыннар, илиирлер бүрүнү-биле септеттинген. Бо бүгүнү кылып доозарынга Куулар Бек-оол улуг үлүг-хуулуг болган. Ол септекчилерни ол-бо хуваап, аныяк механизаторларга боттуг дузаны чедирип келген.

Барыын-Хемчиктиң «Шекпээр» совхозка база-ла трактористеп турган Саша Ооржак — Бек-оолдуң дуңмазы база «Кара-Хаак» суурда чедип келген. База-ла күчүлүг «Беларусьтуң» рулюнда олурупкан.

1972 чылдан бээр СЭКП кежигүнү Куулар Чүлдүмович Бек-оолдуң хөй-нити даалгазы база хөй. Ол улусчу дружинаның кежигүнү, механизаторлар аразында агитатор. Коммунист К. Бек-оол совхозтуң механизаторларының өмүнээзинден Бии-Хемниң «Сельхозтехника» салбырының болгаш районнар аразының Чадаанада «Сельхозтехника» каттыжыышкынының часкы тарылганы ой-шаанда эгелээри-биле техниканы бүрүн септээр дугайында эгелээшкинин деткип, өөрүн сорук киирген. Ынчангаш септелгениң чедиишкиниг болганы ол.

Ооржак Докпакович Ашак-оолдуң назыны аныяк. Ынчалза-даа ол дуржулгалыг тракторист. Ооң «Беларузун» кыштың чыккылама соок үезинде «Кара-Хаактың» кайы-даа девискээринге көрүп болур. Ол сиген, чарба, комбикорм сөөрткеш, кайы-даа малчынның кыштаанга чеде берген турар. Хойжулар Бегзи, Кызыл-оол, Шожал болгаш өскелер-даа Ооржак Ашак-оолга өөрүп четтиргениң сеткилиниң ханызындан илередип турарлар.

— Кандыг-даа соокта, кандыг-даа улуг харлыгда Ашак-оолдуң каң «аъды»-даа, алыс боду-даа бергеге тоор эвес, чедип кээр болгай—дижип, малчыннар чугаалаарлар.

Эрткен чазын Ооржак Ашак-оол «Кара-Хаакка» келгеш чер чарып турган. Ажылынга мергежилдиг аныяк оол эртен эртеден кежээ орайга чедир тракторундан салдынмас. Ооң түңнелинде ол хүн үлүүн ажыр күүседип келген.

Д. ЧЫДЫМ.

МУРНАКЧЫЛАРГА ӨӨРҮҮР БИС

Бистиң «Кара-Хаак» совхозта онгу беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш бо хүннерде шудургу ажылдап турар хөй санныг ишчилерниң аразында чүгле Кара-Хаактың үндезин чурттакчылары эвес, өске районнар, суурлардан келген кижилер база элбек. Олар база боттарының онаашкан ажылынга ак сеткилдиг чоруун көргүзүп, совхозтуң ишчилериниң хүндүткелин чаалап ап турар.

Шак ындыг мурнакчыларның бирээзинге малчын Ондар Самбууну хамаарыштырып болур. Ол «Кара-Хаак» совхозка 1974 чылда көжүп келген. Эрткен үш чылдың дургузунда ооң ат-сураа алгып, улус чоннуң хүндүткелин чаалап ап, сөөлгү соңгулдага көдээ Советтиң депутадынга соңгуткан. Амгы үеде О. Самбууның ажааган малының байдалы эки, барык дөрт чүс хире хөй төрээн болгаш ооң хураганы меңди. База-ла барыын районнарның бирээзинден келген Сарыглар Айыш-оолдуң малының байдалы база бо хүннерде эки.

Бистиң «Кара-Хаак» совхозка ажылдап кээрин күзеп турар көдээ ажыл-агыйның ажылдакчы бүрүзүнге өөрүүр бис. Ажылдаарынга, чурттаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузуп бээр бис. Чедип келиңер, эштер!

Б. ОНДАР,
«Кара-Хаак» совхозта
партком секретары.

УРУГЛАРЫМ БАЗА МАЛЧЫН

Эрткен чылын күскээр бо совхозка көжүп келдим. Ооң мурнунда Чөөн-Хемчик районнуң «Тыва» совхозка малчыннап турган мен. «Кижи төлү калада чоруур» деп тыва улустуң мерген чугаазы бар болгай, өске районга, өске ажыл-агыйга ажылдакса изиг күзел төрүттүнүп келген болбазыкпе.

Маңаа келиримге Өөктүң чону-даа, совхозтуң удуртукчулары-даа багай эвес хүлээп алдылар. Чурттаар оран-савазы-даа дораан бердилер, бир кодан хойну-даа хүлээп алдым, чүгле үезин негелдезинге дүүштүр ажылдаар улуг меңээ онаашкан.

Хойжулары меңээ берге эвес. Чер-чуртумга ол ажылды кылып чораан мен. Маңаа база билирим, бердингеним ажылга ажылдаары — меңээ ажыктыг-даа, солун-даа-дыр.

Мээң кодамымда беш чүс дөртен ажыг баш төрүүр хой бар. Оларның деңгели эки. Амгы үеде элээн хөй хой төрээн, хураганы меңди. Бо коданны дөрт кижи малдап турар бис. Бодум, кадайым, ийи уруум. Уругларым школа дооскан соонда малчыннаар күзелин илередип, ол чымыштыг иштиң эге базымынче кирипкен.

«Өөк» совхозка ажылдаары-биле мээң оглум Алексей, кеним Тамара олар база келгеннер. Олар ажыл-агыйның Тарлаг салбырында хой кадарып турарлар. Байдалы эки. Оларның чедиишкиниг үүле-ижин көргеш, уругларымны малчын болур кылдыр өөреткенимниң халас барбаанынга чоргаарланыр-дыр бис.

Өөктүң девискээринде хар улуг, бо кыжын соок дыңзыг-дыр. Малчын кижиниң ажылынга берге шылгалдаларның бирээзи — хой оолдаашкыны мында-даа, мээң эргиде турганым «Тыва» совхозта-даа белен эвес. Бистиң Тываның кайы-даа колхоз, совхозунга хой кадарып ажылдаарга дөмей-ле. Ниитиниң малы-дыр, ниитиниң хөреңгизи-дир. Кайы-даа кызымак ажыл-иш кижиден негеттинер болгай.

Амгы үеде чурттуң бүгү тараажылары, малчыннары болгаш өске-даа ишчилери Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип, СЭКП ТК-ның бүгү совет улуска Чагаазын таныжып, бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алгылаан. Ол чагааг херекке мен база демим кадып, төрүүр чүс хойга онаштыр 90 хураганы, бир баштан 3,2 кг дүктү алыр деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган мен. А социалистиг чарышче Бии-Хемниң район Советтиниң депутаты малчын Ооржак Чыкааны кыйгырдым.

С. ЧАРА-КӨРГЕН,
«Өөк» совхозтуң хойжузу.
Бии-Хем район.

ИНЕКТИҢ СҮДҮ—ДЫЛЫНДА

Саар болгаш төрүүр инектер, бызаалар болгаш молдургалар ангы-ангы кажааларда турлар. Оларның чип турар чеми кажаа аайы-биле база ангы-ангы болду: чамдыктарында сиген, өскелеринде — саваң, үшкүлеринде — силос...

Чөөн-Хемчикте СЭКП-ның XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазының селекционер-зоотехниги Түлүш Серенбил мал чемнериң лабораторияга хынаткаш, рационну тургузуп турар. Ол рационну совхозтуң дирекциязы бадылаан соонда, кадарчылар инектерни чүгле ону ёзугаар чемгерер. Чемгерилгени эртемге үндезилеп ынчаар чорутканының ажыктыын амыдырал бадыткап турар.

Дөргүн сүт-бараан фермазы бедик көргүзүглерни хөй чылдар дургузунда чедип ап келген. Чүгле оңгу беш чылдың баштайгы чылында безин бир инекке онаашкан сагган сүдү 2486 килограмм болган. А ол дээрге, бүдүн коллективке туржук, чаңгыс саанчыга безин чедип алыры белен эвес түңнел-дир. Республиканың бүгү саанчыларының аразындан 42-ле кижи (оларның бежи ол-ла фермада) оон дээре көргүзүглүг болган.

Коммунистиг күш-ажылдың коллективи бо чылды база эки эгелээн. Оон март 15-ке чедир бүдүрген сүдү квартал планынга 16-ла тонна, садары 8-ле тонна четпес болган. А инектерниң сүдү кызырылбайн, харын улам әлбеп турар. Декабрьда ферманың хүнде сагган сүдү чаңгыс тонна четпейн турган болза, ам 1,6 тонна чедип турар апарган. Саар инек бүрүзүнүң-не ортумаа-биле 9 килограмм сүт берип турары ол. Чамдык инектерниң сүдү 20 килограмм чедип турар. Чайгы инектерниң-биле дөмей-ле. Чемгерилгени таарыштырганының ажыы ындыг-дыр.

Амгы үеде саар инектер хүннүң-не үш-үш килограмм саванны, сенажты азы сигенни болгаш 15—20 килограмм силосту чип турар. Саалда мурнуу талазында ийи-ийи килограмм чарба база чиир. Чарбаны сүткүр инектерге оон-даа көвүдедир берип болур. Бо бүгү чемни бээр үелери өске-өске. Чижээлээрге, силосту чүгле дүъште бээр. Чем бүрүзүн хээндектеп, далганнап, ылбырадып азы шыгыдып, микроэлементилер-биле холуп, болбаазырадып берип турар. Ынчан ол чидиртингир болгаш хоолулуг апаар.

Саанчылар дүнекиниң дөрт шакта инектерин чемгерип, саалдага белеткени бээр. Инек бүрүзүнүң эмиин чуур, мажыыр. Билээн суг үргүлчү белен турар, инектер боттары туралаан үезинде ижип алыр. Чогум хүндүс кадарчылар чемгерер. Хоочун кадарчы Сат Биче-оол удурткан Алексей Артына, Моңгуш Кызыл-оол, Виктор Сат деп комсомолчулар бар. Сүттү бүдүрүп турар кол улус бо: дөрт кадарчы, он дөрт саанчы болгаш кормоцехтиң ийи ажылдакчызы өскелери — бызаа азаакчылары, тускай эртемниглер, от салыкчылары. Черле ынчаш ферманың ажылчыннары хөй эвес. Ынчалза-даа оларның 6-зы коммунистер, 14-ү комсомолчу болуп турары, Ондар Дүктүг удурткан партия, Кара-Сал Долума удурткан комсомол организацияларының шудургу ажылы коллективти быжыглап шыдаан.

Социалистиг чарыш — ажылчыннарга идиг бээр кол күш ол. Оон негелделерин долу күүседир дээш ында кижи бүрүзү кызып турар. Күүседип-даа турарлар. Күүсеткен мурнакчыларга материалдыг болгаш моральдыг деткимче база-ла чарыштың негелдезин ёзугаар көрдүнүп турар. Чижээлээрге, оңгу беш чылдың баштайгы чылының түңнелинде бирги черни алган ийи кижи телевизорлар-биле шаннатkan. Өске мурнакчылар база куруг болбааннар, а комсомолчу Татьяна Ооржак Кремльге чурукка тырттырар эргени алган. Пенсиялаан авазының ижин салгаан ол кыс бо хүннерде республиканың мурнакчы оолдар, кыстары-биле кады Москвага чораан келген.

Маадыр Өглүге биле Бирлей Хураган-оол база социалистиг чарыштың негелделерин күүседип турар. Оларның ажылы эң-не харысалгалыг — кормоцехке мал чемин болбаазырадыр. Сүт бүдүрүлгезинге, ферманың орулгалыг болуп турарынга дорт хамаарылгалыг улус ол. Олар ферманың чүгле саар инектеринге эвес, бызаа, молдургаларынга база чемни хээндектеп, чарбалап, ылбырадып, чуданнап бээринге четтигип турарлар. Оон уламындан кышкы үеде инектерниң сүдү әлбеп турар. «Инектиң сүдү — дылында» деп орус улустуң чечен сөзүнүң бадыткаттынып турары ол.

К. ЧООДУ.

ТЕАТРНЫҢ ЧАСКЫ ХҮННЕРИ

Тываның хөгжүм-шии театрының чогаадыкчы коллективи үш бөлүкке чарлып алгаш, Чөөн-Хемчик районнуң ажылчы чонунга уран чүүлүн бараалгадып чоруп турар.

Сураглыг орус чогаалчы Н. Гогольдуң «Ревизорун»-биле олар Чадаанага аалдап кээп, мында Культура ордузунга ойнааннар. Чаа ажыглалга киирген культура төвүнүң делгем улуг залын Чадааның ажыл-иштиглери долдур олурупкан. Театрның кол режиссёру Сиин-оол Оюн көрүкчүлерге изиг байыр чедирип, «Ревизорнуң» рольдарынга ойнаар артистерни таныштырган. Шоодуглуг, каттырынчыг бо шиини көрүкчүлер улуг сонуургал-биле көргеннер.

Шии төнерге СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи Х. Э. Моңгуш чадааначыларның мурнундан артистерниң шиини мергежилдии-биле ойнап күүсеткенин дээш, өөрүп четтиргенин илередип, оларга чогаадыкчы чедиишкиннерни күзээн.

Районда келген артистер март 27-ге чедир ойнаар. Чонга көргүскен шиилер, көрүкчүлер-биле ужуражылгалар, конференциялар март 27-де демдеглээр Театрның делегей хүнүнге тураскааттынар. В. Серен-оолдуң «Оруктар, оруктарын» болгаш У. Гаджибековтуң «Аршин мал-аланын» районнуң бүгү суурларынга барып ойнаарлар. «Ревизорну» ам улуг Культура бажыңнарлыг черлерге—Баян-Талага, Чыраа-Бажынга, Бажын-Алаакка көргүзерин планнаан.

— Кодээ черлерже бистиң бо үнүүшкүннеривисти часкы театр хүннери деп адап турар бис. Бо районда үш шиилиг аалдап келгенивис бо чүве—дээш, хөгжүм-шии театрының кол режиссёру, РСФСР-ниң алдарлыг артизи Сиин-оол Лакпаевич Оюн бистиң сонуургаан айтырыгларывыска харылап эгеледи.

— Театрның делегей хүнүнде артистерниң Дмитрий Дамба-Даржаага удурткан бөлүү «Аршин мал-аланы» Чадаанага, Хертек Ширин-оол баштаан артистер «Оруктар, оруктарны» Шагаан-Арыгга, «Буэнос-Айреске интервьюну» Кызылга ойнаарын көрген. Оон ынай «Аршин мал-алан» биле «Оруктар оруктарны» ойнап чоруур артистерниң бөлүктери аразында социалистиг чарыштыг. Улуг Октябрьның 60 чылынга тураскааткан социалистиг чарыш оон өске-даа бөлүктерниң аразында калбарган—деп, режиссёр биске дыңнатты.

Ол чарыштың негелдезинде шиилерниң күүселдези бедик шынарлыг болгаш кажан-даа ойнаарынга белен болуру, чер-черге чораан ажылчы чон-биле сырый харылзаалыг болуру, корум-чурумну сагыыры дээш, оон-даа ынай сорулгалар салдынып турар.

— Театрның артистери хоорайлар, суурларга чораан, театр ниитилелдиниң даалгаларын база күүседип чоруур улус—деп, Сиин-оол Лакпаевич уламчылап чугаалай-дыр. — Ажылчы чон-биле сырый харылзааны тударының бир таарымчалыг хевири болза, көрүкчүлер конференцияларын эрттирери болур. Артистер хөй кижи киржикчилиг конференцияларны март 27-де Чадаанага, Шагаан-Арыгга эрттирер.

— Театрның делегей хүнүнге уткуштур хоорайларда улусчу театрлар база шиилерни белеткеп, чонга ойнап бээрлер. Чадааның улусчу театры чогаалчы Сергей Пюрбюнүң «Кызыл үер» деп шиизин бо хүннерде белеткеп турар. Мында келген бистиң артистерда, өске-даа черлерде барган өөрүвүс улусчу театрларның ажылынга дузаны чедирип, чогаадыкчы эргасүмени берип турар.

«Оруктар, оруктар» деп шиизиниң автору, театрның чечен чогаал килдизиниң эргелекчизи В. Серен-оолдан оон шиизин кана көргүзүп чорааның айтырарывыска мынча диди:

— Бо чорааш Өвүр районнуң дөрт суурларынга чеди катап көргүстүвүс. Хандагайты, Торгалыгта көрүкчүлер-биле ийи конференцияны эрттирдивис. Ол конференцияларны эрттиреринге партия райкомунуң харысалгалыг ажылдакчылары улуг дузазын көргүстү. Өвүржүлер бистиң артистеривис-биле таныжып, сарлап хөй айтырыгларны салдылар. Театрның бо юбилейлиг чылда чогаадыкчы планнарын сонуургаар-дыр. Ол районга ам кажан катап аалдап келгилээривисти-даа айтырдылар.

Орта улай «Оруктар, оруктарны» ойнап чоруур бөлүктүң удуртукчузу артист Хертек Ширин-оол:

— Чаа шиини чон аажок сонуургаар-дыр. Ойнаан-на черивиске чон зал сыңышпас чыгы чыглып турду. Өөрүп четтиришкиниң сөстерин көрүкчүлер чугаалап, адып часкаашкыны дүвүреп турду. Бистиң бөлүктү СЭКП Өвүр райкомунуң, райкүүскомунуң хүндүлүг бижик-биле шаңнааны чоннуң ол үнелелиниң херечизи—деп чугаалады.

Моон алгаш көөрге, Тываның хөгжүм-шии театрының коллективи Театрның делегей хүнүнге уткуштур шалыпчы ажылдап турар.

О. ОХЕМЧИК.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Ф. КАСТРОНУҢ ЧУГААЗЫ

ДАР-эс-САЛАМ. (СЭТА). Зимбабвениң, Намибияның болгаш Мурнуу Африка Республиканың хостаарын ол чурттарның улустарының демиселиниң чүгле түңнелинде боттандырып болур. Революцияны даштыкыдан киирип болбас. Ол дугайын анаа болган парлалга конференциязынга Кубаның Компартиязының бирги секретары, Куба Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Фидель Кастро медеглээн.

Африканың мурнуу чүгүнде хосталга дээш демисежикчилерге бодунуң интернационалчы деткимчелин көргүзерин делегейниң дээшпилгелиг өске чурттары ышкаш Куба база билип турар деп, ол чугаалаан. Ол дузаламчының хевирлериниң дугайында айтырыгны шиитпирлээри Африка күрүнелериниң тускай догуннаан эргези болур деп, ол онзалап демдеглээн. Африканың ол чуртунга удур мурнуу-африканчы дайынзырактарның чепсектиг интервенциязының үезинде Куба Ангола Улусчу Республикага дуза көргүскен деп, Ф. Кастро онзалап демдеглээн. Агрессияга таварышкан ангола улус дуза дилээр эргелиг деп, ол онзалап айыткан. Заирде тура халыкчыларның хөделиишкининге Куба хамаарылгалыг дээр дугайында барыын парлалгаларның хоозун бодалдарын меге-хоп деп, куба революцияның удуртукчузу тодараткан. Заирде боор турар демиселде чаңгыс-даа кубачы кириштпейн турар. Тура халыкчыларны бис чепсеглевээн болгаш өөретпээн бис.

Заирниң мурнуу чүгүнде боор турар болуушкуннарга Ангола база хамаарышпас. Ол тура халыышкын болза ол чурттуң чүгле бодунуң иштики херээ болур деп, Ф. Кастро айыткан. Бодунуң кожа чурттары-биле тайбың харылзааларны тургузуп алыр дээш үргүлчү туржуп келген Анголага удур үргүлчүнүң агрессчи үүлгедиглерин империализмниң деткимчези-биле чорудуп келген реакцылыг күштерге баазаны Заир берген деп, ооң соонда ол онзалап айыткан.

Чуртта амгы байдалды Заирниң чазаа бодунуң эрге-ажыктарынга ажыглаарын оралдажып турар деп, Ф. Кастро чугаалаан. Заир улуска удур истеп сүрүүшкүннерни уламчылаары-биле ол чазак АКШ-тың империалистеринден болгаш европейжи неоколонизаторлардан улам-на чаа дузаламчыны негеп турар.

Латин Америкада АКШ-тың империалистиг бөлүктериниң уламчылап турар агрессчи угланыышкыннарын буруу шапкаш, ол диптиң улустарының социал болгаш экономиктиг айтырыгларын делегейниң хөгжүп орар өске чурттары-биле бир дөмей социалистиг хөгжүлдениң оруунга чедиишкинниг шиитпирлеп болур деп, Ф. Кастро медеглээн. Ол, чижээлээрге, Куба биле АКШ-тың аразында харылзааларны болур-чогууру-биле тургузарын бот-боттарын хүндүлежириниң үндезининге, тайбың кожа-хелбээ догуннаарының принциптерин шыңгызы-биле сагыырының үндезиннеринге чедип ап болур деп, ол айыткан. Бистиң харылзааларывысты экижидериниң кол негелдези болза Каттышкан Штаттарның Кубага хамаарыштыр өжээннig хөделиишкиннерин соксадыры болур деп, ол демдеглээн.

Танзанияның президентизи Джулиус Ньерере-биле бодунуң чугаалажыышкыннарының түңнелдеринге доктаагаш, Куба биле Танзанияның аразында найыралдыг харылзааларның база кады ажылдажылганың чедиишкинниг хөгжүп турарын, а ол ышкаш хамаарышпас чорук дээш, расисчи дарлалга удур улустарның демиселин деткип турар ийи чурттарның антиимпериалистиг туруштарының ниитизин Фидель Кастро демдеглээн.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА ХӨГЖҮП ТУРАР

ДАР-эс-САЛАМ. (СЭТА). Совет Эвилели биле Танзания Каттышкан Республиканың аразында харылзаалар чедиишкинниг хөгжүп турар. Кады ажылдажылга дугайында дугуржулгалар чардынган болгаш боттанып турар. Танзанияның экономиктиг объектилерни дериириңге, геология-разведка шинчилелдерин чорударынга ССРЭ деткимчени көргүзүп турар. Совет энергетиктер танзаний энергетиктер-биле кады Кивира хемге гидроэлектростанцияны тургузарының төлевилелин белеткээн. Ол төлевилелди боттандырар чорук чурттуң энергетиктиг курлавырларын чоңга бараан болдурар. Полиметаллдарны, алдынны болгаш өске-даа ажыктыг казар байлактарны дилеп тыварынга совет специалистер киржип турар.

Совет геологтарның киирген рекомендацияларынга үндезилээш, алдынның перспективалыг бар черлерин үлетпүр талазы-биле ажылдап кылыры эгелээн. Ол үнелиг металлды казып тыварынга ССРЭ-ден чорудуп берген техниканы ажыглап турар.

Танзанияның мергежилдиг национал кадрларын белеткээринге Совет Эвилели дыка улуг дузаламчыны көргүзүп турар. ССРЭ-ниң чүгле медицина дээди өөредилге черлеринде безин Танзаниядан келген чүс оолдар, кыстар өөренип турар. Ук черниң специалистерин белеткээринге Танзанияның өөредилге черлеринде база эмнелгелеринде ажылдап турар совет башкылар болгаш эмчилер идепкейлиг киржип турар.

ССРЭ-биле кады ажылдажылга Танзанияның экономиктиг хамаарышпас чоруун быжыглаарынга идигни берип, колониалдыг тергиделдиң уржуктарын ооң дүрген ажып эртеринге дузалап турар.

Империалистерниң болгаш оларның чалчаларының кем-буруулуг херээ

БРАЗЗАВИЛЬ. Конго Улусчу Республиканың президентизи Мариан Нгуабини өлүргени дээш харысалга боттарының чалчаларының хөделиишкиннерин удуртуп турган делегей империализминге хамаарыжыр. Браззавильдиң радиозун дамчыштыр бодунуң чугаазынга КУР-ниң премьер-министри Л-С Гома ол дугайын медеглээн. Президентиниң өлүрген өлүрүкчүлерниң бөлүүн баштап турган, мурнунда Конгонуң шериниң капитаны чораан Кикадидини амгы үеде истеп-сүрүп турар деп, ол чугаалаан.

1969 чылдан бээр бажыңында хоругдаттырган, чурттуң мурнунда президентизи чораан Массамба-Деба дээрзи Нгуабиниң өлүргенинге киришкен дугайында Конгонуң радиозу медеглээн. «Президент Нгуабини өлүрген кижилер мурнунда президент чораан кижиниң холунда чалчалар болган»—деп радионуң дамчыдылгазында айыткан. Чоонта чаа Нгуабиге оон албан-дужаалындан халажырын негээн чагааны чорудуп турган Массамба-Дебаның бөлүглежиишкининиң салдарлыг кежигүнү Кикадиди боор чораан деп радио демдеглээн: «Конгонуң күш-ажыл партиязының (ККП-ниң) шериг комитеди амгы үеде Массамба-Дебаның болгаш өске-даа хөй ажылдакчыларның байысаалгазын чорудуп турар»— деп радио дыңнаткан.

Амгы үеде республикада бүрүн эрге-чагырганы ККП ТК-ның шиитпири-биле 11 кижиден тургустунган партияның шериг комитеди боттандырып чорудуп турар. Найысылалда шыңгыы корум-чурумну болгаш сагылга-чурумну сагып турар. Кудумчуларда болгаш шөлдерде армияның база улусчу милицияның кезектери таныылдап чоруп турар. Кажыдал-биле холбаштыр хөй-ниитиниң бүгү албан черлерин хагган.

Хөлезиленикчилерниң дузазы-биле империалистерниң чоокта чаа кылган агрессиязын чылча шапкаш, Бениниң улузу чаа амыдыралды тургуза берген.

Чуртта ниитилел-политиктиг болгаш экономиктиг тургузугда чаңы чаартылгаларны боттандырып, улус ажыл-агыйының кол адырларында күрүне секторун тургузуп турар, кодээге аграр реформазын чорударын болгаш кооперативтиг калбак шимчээшкинни хөгжүдери көрдүнген. Бүгү-ниитиниң албан болгаш халас өөредилгезин тургускан, улустуң тускайлаң культуразын чаартып тургуза берген.

ЧУРУКТА: кодээ школада кичээл.

Н. БАРАТОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Сөөк-язы ылгай көөр чорукту чок кылыр

«НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сөөк-язы ылгай көөр чорукту чок кылыры дээш делегей хүнүнге тураскааткан КНО-нуң тускай хуралы колониализмниң, апартеидтиң болгаш расизмниң бужар-бак системазын мөңгези-биле чок кылыр деп нацияларның делегей ниитилежилгезиниң быжыг шиитпирлии-биле болуп эрткен. Колониалдыг болгаш расисчи ёзу-чурумнарны дүрген чок кылырының эрге-ажыктарынга бүгү дептиилгелиг болгаш антиимпериалистиг күштерни сырый каттыштырар, Зимбабвениң, Намибияның болгаш Мурнуу Африканың улустарының демиселин деткиир деп ооң киржикчилери санал киирген.

Кандыг-даа хевирлерге сөөк-язы ылгай көөр чорук болза, кижиниң ат-алдарын дорамчылап көргени болгаш КНО-нуң Уставын хүндүткеп көрбээни болур деп, бодунуң чугаазынга КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхайм онзалап демдеглээн. Расизмниң болгаш апартеидтиң бүгү одагларын чок кылыр сорулга-биле база национал хосталга дээш Зимбабвениң болгаш Намбияның улустарының чөптүг демиселинге деткимче көргүзери-биле бүгү күжениишкиннерни үндүреринче Каттышкан Нацияларны ол кыйгырган.

ССРЭ-ниң Дээди Чөвүлелиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның байырлыг чагаазын тускай хуралдың киржикчилери изиг-биле уткуп хүлээп алган. Чагааны номчуп таныштырып тура, ССРЭ-ниң КНО-да доктаамал төлээлекчизи О. А. Трояновский Мурнуу Африка Республиканың болгаш Родезияның расисчи ёзу-чурумнары кулдандырткан африканчы улустарга тергиделин хевээр арттырып алыр сорулга-биле оларның оралдажыышкыннарының ужурунда Африканың мурнуу чүгүнде байдал улам баксырап турар ындыг үеде делегейниң ниитилежилгези болгаш чүнү-даа мурнунда Каттышкан Нациялар Организациязы колониалдыг-расисчи ёзу-чурумнарны чок кылырынга эргежок чугула бүгү хемчеглерни ап чорудар, КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң болгаш Кол Ассамблеяның чогуур шиитпирлерин боттандырарын чедип алыр ужурлуг деп демдеглээн.

Колониализацияны дүжүрер талазы-биле КНО-нуң Комитединиң даргазы С. А. Салим (Танзания) хосталга дээш демисекчилерге Преторияның эрге-чагыргаларының кылып чорудкан өлүрүүшкүннериниң база истеп сүрүүшкүннүң чаа кедурлүүшкүнүн болгаш делегей империализминиң күштериниң Африканың мурнуу чүгүнде расисчи-колониалдыг ёзу-чурумнарынга деткимчезин кинекээшкин-биле буруу шапкан.

Чөңгээлээшкиннерни сойгалап илередир

ЛИССАБОН. (СЭТА). Трамагалга болган митингиге чүве чугаалааш, ПКП-ниң Чиңгине секретары Алваро Куньял чуртта тургустунган политиктиг байдал улустуң дүвүрээшкинин болдурган деп медеглээн. Экономиктиг байдал баксыраан, демократтыг тургузугга айыыл тургустунган, фашистиг идегеттерниң идепкейлиг чоруу күштелген. Чамдыкта албанның парлалгазынга деткимчени ап турар мега болгаш хоп чүүлдерни реакцылыг парлалга нептереди берген.

Контрреволюстуг чөңгээлээшкиннерге алыспазынче болгаш оларны идепкейлии-биле сойгалап илередиринче коммунистерни болгаш бүгү ажылчы чоннарны А. Куньял кыйгырган.

Европаның экономиктиг ниитилежилгезинге Португалияның кирериниң дугайында чазактың камгалап турар планынга доктаагаш, чуртту капиталистиг Европага каттыштырарын «ажылчы чоннарның мөлчүгделин күштелдиргенин агартыр, күш-ажылдың боттуг төлевирин кызыраарынга, даштыкыга чииг өртектиг ажыл күжүн бээр кылдыр Португалияны тургузарынга, чуртче даштыкы капиталдың шургуп кирериңге, даштыкы империализм-биле болгаш улуг помещиктер-биле холбашкан улуг капиталистерниң экономиктиг тергиделин база эрге-чагыргазын Португалияга катап тургузарынга ажыглаарын оралдажып турар деп, А. Куньял медеглээн.

1974 чылдың апрель 25 соонда читкен капиталдың туруштарын күш-биле катап тургузарынга арганы берип турар политика Португалияның экономиказын катап тургузарын-даа, политиктиг демократияны чуртта тургузарын-даа хандырбас.

Кыдатта кандаашкын

ПЕКИН. (СЭТА). Чуртка таварышкан улуг кандаашкын дугайында КУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң дыңнадыын ында тараткан. Кандаашкынга Хуанхэ болгаш Хуайхэ хемнерниң бассейни, а ол ышкаш Соңгу Кыдаттың элээн каш можулары таварышкан деп дыңнадыгда айыткан. Хөй черлерге чартык чылдың дургузунда чаашкын чагбаан. Чамдык районнарда бойдустуң халавы айыылдыг шынарлыг болу берген.

«Жэньминь Жибаонуң» бижээни-биле алырга, амгы кандаашкын КУР-нуң тургускан үеден бээр эң-не улуг кандаашкын болган. Хэнань Шаньси болгаш Шаньдун можуларда тараа культуралары ээлээн шөлдерниң 50 ажыг хуузу кандаашкынга таварышкан.

Спорт

ЧАСПАС АДЫГЖЫЛАР

Эмнелге ажылдакчыларының профэвилел обкому Улуг Октябрьның 60 чылынга тураскааткан спартакиаданы эрттирген. Боодалга маргылдаазынга Кызылдың эмнелге албан черлеринден 15 команда киришкен. Ниитизи-биле 75 кижи бирги чер дээш маргылдашкан.

Өкпе аарыгларынга удур диспансерниң № 1, 2 командазы боодалга маргылдаазынга шылгараан. Ф. Эпп, М. Каньшин, Ю. Трикман, В. Уюсова, А. Сапельцева составтыг бирги команда 442 санны аткаш, бирги шаңналга четкен. Ийиги команда ийиги черни ээлээн.

Берге болгаш шыңгыы спортчу демиселдиң түңнелинде үшкү черни уруглар каттыжыышкынының командазы алган.

Хууда бирги черни эр улустан өкпе аарыгларынга удур диспансерниң төлээзи М. Каньшин ээлээн, ол чүстен 91 санны аткан. Ол-ла эмнелгениң адыгжызы Ю. Трикман ийиги, уруглар каттыжыышкынындан П. Попов үшкү черни ээлээн.

Херээженнерден өкпе аарыгларынга удур диспансерниң төлээлери шаңналдыг черлерни алган. Бирги черни 91 санны аткаш, В. Уюсова ээлээн.

Эмнелге ажылдакчылары боодалга маргылдаазынга организастыг киришкен.

А. ЕФИМОВ,
маргылдааның кол судьязы.

ХЕВИСТЕ ЭЛЭЭДИ ООЛДАР

Эрткен дыштаныр хүннерде Кызылдың «Спартак» спорт ниитилелиниң бирги чери дээш элээди оолдарның аразынга хостуг хүрешке маргылдаа болуп эрткен. Аңда ниитизи-биле 86 аныяк мөгелер күжүн шенешкен. Маргылдаа бо чылын чүгле бир-ле дугаар болуп турза-даа, хөй кижи киржикчилиг болган.

Ук маргылдаага 28-тен 60 килограмм чедир деңзиниң мөгелери хүрешкен. Ыңчангаш боттарының деңзилеринге Кызылдың № 2 ортумак школазындан К. Котчин, М. Сарыглар, В. Хомушку, А. Бойбу, В. Чамзы, Т. Ховенмей, А. Чылбак-оол, № 14 школадан С. Хафизов, школа-интернаттан Б. Оюн, А. Оюн олар чемпион болганнар.

Команда талазы-биле бирги черни Кызылдың № 2 ортумак школазының командазы чаалап алган. Ийиги, үшкү черлерже школа-интернат биле кодээ ажыл-агый техникумунуң командалары үнгеннер.

Тиилээн команда хоорайның «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң бирги чергениң дипломуу, шилчиир кубогу-биле шаңнаткан. Шаңналдыг черлерни үлешкен командаларга база дипломнар тывыскан. Тус-тус деңзи аайы-биле чемпион болган мөгелерге тураскаалдыг белектерни, хөрек демдектерин берген. Ийиги, үшкү черлерни алган мөгелер мактал бижиктер, хөрек демдектери-биле шаңнаткан.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

Телевидение

МАРТ 24-ТЕ

МОСКВАДАН

10.00—Медээлер.
10.10—Эртенги гимнастика.
10.30—Уругларга фильм. «Бажында кым-даа чок». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. (ЧССР). 1—6 серияларын.
15.25—Э. Григ. Лириктиг аялгалар. РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы В. Мержанов (фортепиано) күүседир.
12.00—«Бистиң намдарывыс. 1936 чыл».
13.00—16.50—Чапсар.
17.35—Уругларга фильм. Уран-чечен кыска телефильмнер программазы: 1. «Ак автомобиль»; 2. «Эдискиге аялга».

КЫЗЫЛДАН

18.30—«Электроэнергияның ажыктыы болгаш камналгалыы дээш». Дамчыдылга.
18.40—Телемедээлер.
18.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.00—Уруглар музыказының неделязының ажыдышкынынга. Концерт. ССРЭ-ниң улустуң артизи композитор Д. Б. Кабалевскийниң эге сөзү-биле.

КЫЗЫЛДАН

19.50—«Кичээн, от!» Дамчыдылга.
20.10—«Өрттүң чылдагааны ол». Документалдыг фильм.
20.30—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.45—«Миллионнарның ленинчи университеди», «Совет кижи — интернационалчы болгаш патриот». Дамчыдылганы «Коммунист» журналдың кол редакторунуң оралакчызы философия эртемнериниң доктору, профессор Э. А. Баграмов эрттирер.
21.15—«Экранда — кинокомедия». «Волга-Волга». Уран-чечен фильм.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН

Агаар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга көжүп турар булуттар, чагбас. Барыын чүк углалыышкыннг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер.

Агаарның температуразы мурнуу-барыын районнарга 1—6, өскелеринге 5—10, Кызылга 4—6 градус соок болур.

1964 чылдың август 14-те Таңды районнуң Балгазында № 11 КПТУ-нуң Вячеслав Борисович Золотухинге тывыскан аттестады читкен, ону ам күш чок деп санаар.

КИНО

МАРТ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Канчап эр кижи болурул» 10.30, «Танцычы кыс» (2 сериялыг) 12.30, 15.10, 18.00, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Сеин шүкме» (6—10 харлыг уругларга) 9.00, 12.05, «Далай дангыназы» 10.25, 13.35, 15.15, «Калчаарадыр алдын» 17.15, 19.00, 20.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кем-херек истелгезиниң анаа хүннери» 11.00, 13.00, «Ак платье» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Көк күш» 11.00, 13.00, «Ынакшылдың нүүрү-биле кем-херек үүлгедип» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

КИЖИ БҮРҮЗҮ БИЛЗЕ ЧОГУУР

«Бистиң чедимчелиг чоруувус улам өзүп турар. Шыгжаар чүве-даа бисте бар. Бо чүүлдү билдилиг болгаш сагыш човангыр, ажыл-агыйжы кылып көрээл. Айыылга таварышпазын дээш бодунуң бүгү-ле хөреңгизин камгаладып алыры эргежок чугула... Билдилиг болурун билири болгаш бодунуң хууда ажыын баш удур көрүп билири чугула».

М. КАЛИНИН.

ЧОННУҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

Бистиң чуртувуста күрүне страхованиези улам улуг нептерелди алган. Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары хууда болгаш эт-херексел страхованиезиниң 60 муң керээлерин чарган.

Чүгле сөөлгү ийи чылдың дургузунда хууда болгаш эт-херексел страхованиези дээш республиканың ажылчы чоннарынга 1.621 муң рубльди төлеп берген.

Керээ хуусаазы доозулганда страхованиениң долу түңүн төлеп бээрин, озал-ондакка таварышкаш, күш-ажыл кылыр аргазын оскунганда камгалаткан түңнүң кезиин төлээрин, камгалаткан эт-херексел кандыг-бир айыылга таварышканда аңаа үнген чарыгдалды төлеп бээрин керээ чарган хамааты бүрүзүнге күрүне страхованиези магадылап турар.

Хамаатылар! Страхование керээлерин чарыңар база ону чогуур үелеринде узадыңар!

Страхование болгаш керээ чарарының негелделери-биле таныжарда күрүне страхованиезиниң инспекциязынга азы агентизинге кээп болур силер.

КҮРСТРАХТЫҢ ТЫВА АССР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЭРГЕЛЕЛИ.

ТРАНСПОРТ ЭЭЛЕРИНИҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Автомобильдерни, мотоциклдерни, мотороллерлерни, мопедтерни, моторлуг болгаш эжер хемелерни (үрдүрүп алыр резина хемелерден аңгыда), катерлерни, бүрүткедир ужурлуг өске-даа судноларны камгаладыр.

Озал-ондактыг авария, өрт, частыышкын, чаңнык болгаш өске-даа айыылдарның түңнелинде транспорт херекселдери үрелген азы узуткаттынган таварылгада, а ол ышкаш транспортту оорлаан, оорлааш үрээн таварылгада Күрстрахование чери хоралды эгидип бээр.

Транспорт чепсек-херекселдери шуут үрелген азы оорлаан таварылгада хоралдың долу түңүн төлээр, ынчалза-даа страхование түңүнден ашпас ужурлуг, а транспорт үрелген болза, үрелиишкинниң түңүн төлээр.

Авария түңнелинде транспорт шуут сандан үнген, азы үрелген болза, азы оорлай бергенде страхование керээзин чарган кижи ол дугайын милиция (ГАИ) болгаш Күрстрахование органнарынче дыңнадыр.

Керээни 2 айдан 1 чыл чедир хуусаалыг чарар. Страхование төлевири транспорттуң хевиринден болгаш страхование түңүнден хамааржыр. Чижээ, автомашина камгалатканда страхование түңүнүң бүдүн чартыктан 3 хуу чедир хуузун, мотоцикл, мотороллер, мопед дээш—1-ден 2 чедир хуузун, суг транспорту дээш—07-ден 2 чедир хуузун төлээр.

Бир чылдан эвээш хуусаада чарган керээге чылда төлевирниң түңүнден дараазында хуу-биле төлээр:

4 айда камгалатканда—50 хуу, 5 айда камгалатканда—60 хуу, 6 айда камгалатканда—70 хуу.

Чылда төлевир транспорттуң хевиринден, страхованиениң түңүнден хамааржыр болгаш мындыг болур:

Автомобильдер		мотоциклдер, мотороллерлер, мопедтер, мотоколяскалар		моторлуг, парустуг, эжер хемелер, катерлер, өске-даа суднолар	
Страхование түңү (руб. көп.)	төлээр түңү (руб, көп).	Страхование түңү (руб, көп)	төлээр түңү (руб, көп).	Страхование түңү (руб. көп)	төлээр түңү (руб, көп).
300	10—00	100	2—00	100	2—00
400	13—00	150	3—00	150	2—50
500	15—00	200	4—00	200	3—00
600	18—00	250	4—50	250	3—50
700	20—00	300	5—00	300	4—00
800	22—00	350	5—50	350	4—25
900	24—00	400	6—00	400	4—50
1000	25—00	450	6—25	450	4—75
1100	27—00	500	6—50	500	5—00
1200	28—50	550	6—75	550	5—25
1300	30—00	600	7—00	600	5—50
1400	31—50	650	7—25	650	5—75
1500	33—00	700	7—50	700	6—00
1600	34—50	750	7—75	750	6—25
1700	36—00	800	страхование	800	6—50
1800	37—00	болгаш	түңүнүң	850	6—75
		оон өрү	1%		
1900	38—00			900	6—85
2000	39—00			950	6—90
2100	39—50			100	страхование
2200	40—00			1000	түңүнүң
2300	41—00			болгаш оон	0,7%
2400	42—00			өрү	
2500	43—00				
2600	43—50				
2700	44—00				
2800	44—50				
2900	44—75				
3000	страхование				
болгаш	түңүнүң				
оон өрү	1,5%				

ТУДУГЛАР СТРАХОВАНИЕЗИ

Хамаатылар боттарының хуузунда тудугларын ыяап-ла төлээр страхованиеден аңгыда эки тура-биле база камгаладып ап болур.

Тудугларның эки тура страхованиезин чорударда оон күрүне өртээн барымдаалап, страхование түңүн тургузар.

Өрт, частыышкын, чаңнык, үер, чер шимчээшкининиң, хат-шуурган, чаъс-чайык болгаш өске-даа таварылгалар үезинде тудуглар узуткаттынган, азы үрелген болза тудугларның эки тура страхование түңүн төлээр.

Өрттүң улам нептерээрин соксадыр, азы хевертен болган үер үезинде бажыңны бузуп, өскээр көжүрер апарган таварылгада страхование түңүн төлээр.

Керээни 1 чыл хуусаалыг чарар. Страхование түңүнүң 100 рублинден 60 копеектен 1 рубль 20 копеек чедир төлевирни кылыр. Ону ажылдап турар чериниң аайы-биле бухгалтерия дамчыштыр, азы страхование агентизинге кээп, төлеп болур.

ХОЛУШКАК СТРАХОВАНИЕ

Страхованиениң бо хевириниң керээлерин 16-дан 65 хар чедир назылыг кижилер 5, 10, 15 азы 20 чыл хуусаалыг чарып болур, керээ хуусаазы 70 харлаанда доозулган турар ужурлуг. Страхование түңүнүң хемчээлин керээ чарган кижиниң болгаш Күрстрахование органнарының аразында дугуржулгага дүүштүр, «А» болгаш «Б» тарифтер ёзугаар тургузар.

Страхование херечилелинде айыткан түңнү төлээриниң чурумнары:

а) страхование хуусаазы доозулган соонда;

б) керээ чарган кижи бертик-бежелгө таварышканда, хоранныг үнүштер, химиктиг бүдүмелдер, шынары багай аъш-чем продуктулары-биле хораннанганда, часкы-күскү саргы аарыы, полиомиелит-биле аарааңда, бир эвес ол кижилер күш-ажыл кылыр аргазын долузу-биле чидирген болза төлээр. Керээ чарган кижилер үстүнде айыткан чылдагааннар-биле күш-ажыл кылыр аргазының кезиин чидирген болза страхование түңүнүн база кезиин төлээр;

в) страхование керээзин чарган кижи өлген таварылгада.

Бир эвес страхование керээзин «Б» тарифти ёзугаар чарган болза, керээ чарган кижи «б» пунктуда айытканын ёзугаар озал-ондакка таваржып, күш-ажыл кылыр аргазын оскунган таварылгада берзе чогуур төлевирни ийи катап улгаттырып төлээр.

Ай бүрүзүнде төлезе чогуур дадывырның хемчээли страхованиениң түңүнден, хуусаазындан болгаш керээ чарган кижиниң страхование билдириишкинин бижээн хүнүнде хар-назыындан хамааржыр.

Страхование дадывырын (бүгү хуусааның) чиигеткен тариф-биле хары угда төлеп болур эргени керээ чарган кижилерге тывсып турар.

Холушкак страхованиениң керээзин ёзугаар 100 рубль түңден айда төлээр дадывырның таблицазы

«А» ТАРИФ

Страхование хуусаазы 5 чыл турда		Страхование хуусаазы 10 чыл турда	
Керээ чарган хүнде назы-хары	Айда дадывырның түңү (руб. көп) «А» тариф-биле	Керээ чарган хүнде назы-хары	Айда дадывырның түңү (руб. көп)
16—29	1—74	16—34	0—80
30—37	1—75	35—40	0—82
38—42	1—76	41—45	0—84
43—47	1—77	46—48	0—86
48—53	1—78	49—52	0—88
54—55	1—79	53—55	0—90

болгаш оон-даа ынай

Страхование хуусаазы 15 чыл турда		Страхование хуусаазы 20 чыл турда	
Керээ чарган хүнде назы-хары	Айда дадывырның түңү (руб. көп)	Керээ чарган хүнде назы-хары	Айда дадывырның түңү (руб. көп).
16—32	0—51	16—30	0—37
33—37	0—53	31—40	0—41
38—43	0—55	41—44	0—43
44—46	0—57	45—47	0—46
47—50	0—60	48—50	0—48

«Б» ТАРИФ

Билдириишкин киирген хүнде назы-хары	Страхование хуусаазы 5 чыл турда	Билдириишкин киирген хүнде назыны	Страхование хуусаазы 10 чыл турда	Билдириишкин киирген хүнде назыны	Страхование хуусаазы 15 чыл турда	Билдириишкин киирген хүнде назыны	Страхование хуусаазы 20 чыл турда
16—29	1—77	16—34	0—83	16—32	0—54	16—30	0—40
30—37	1—78	35—40	0—85	33—37	0—56	31—40	0—44
38—42	1—79	41—45	0—87	38—43	0—58	41—44	0—46
43—47	1—80	46—48	0—89	44—46	0—60	45—47	0—49

ОЗАЛ-ОНДАКТАН СТРАХОВАНИЕ

Күш-ажылдың байдалын экижидер болгаш оон озал-ондак чок болурун хандырар талазы-биле бистиң чуртувуста бүгү-ле чүүлдерни кылып турар. Кудумчуга болгаш амыдыралга болу бээр чамдык таварылгаларны болдурбазының янзы-бүрү хемчеглерин ап турар. Ынчалзажок оваарымча, кичээнгей чок чоруктарның түңнелинде озал-ондактыг таварылгалар бо-ла болгулай бээр.

Озал-ондакка таваржы берген кижилерге материалдыг дузаламчы көргүзер сорулга күрстрахование органнарының мурнунда тургустунган.

Озал-ондак таварылгаларынга страхование керээзин 16-дан 70 хар чедир назылыг хамаатылар бир чылдан беш чыл чедир хуусаалыг кылдыр 100 рубльден өрү түңге чарып болур.

Дадывырның хемчээли керээ чарган кижиниң мергежилинден, бүдүрүлге чериниң хевиринден хамааржыр болгаш страхованиениң 100 рубль түңүнден 25 копеектен 1 рубль 20 көпеек чедир болур.

Чижээ, страхование керээзин 1000 рубль түңнүг чарган болза бүдүрүлге ажылчыннарының хөй куруузу (токарьлар, слесарьлар, фрезеровщиктер, электри-биле каңнакчылар, чазанықчылар, бызаңчылар, печка салыкчылары, дашчылар, маляр-штукатурлар, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчылары база өскелер-даа) страхованиениң 5 рубль хемчээлдиг дадывырын төлээр.

Машинистер, кочегарлар, электромонтёрлар, чолаачылар 8 рубль, бүдүрүлге чорудулгазынга дорт кирипшпес мергежилдиг албан-хаакчылар 2 рубль 50 копеек төлээр.

Керээ чарган кижи транспорт шимчээшкининиң, машиналарга ажылдап турарының үезинде, боо-чепсек азы инструментилер ажыглалының үезинде, азы частыышкын, даг-даш буступ баткан үеде, өрттенип, үжээнде, чаңныкка таварышканда, электри тогунга таварышканда, арага болгаш ол деп бодааш, ооң орнунга өске-даа бүдүмелдер ижипкеш, хевертен хораннаванганда бодунуң күш-ажыл кылыр аргазын доктаамал (долузу-биле болгаш кезии-биле) чидиргенде, а ол ышкаш камгалаткан кижи сугга дүжүп өлгенде күрстрахование түңүн төлеп бээр.

Төлевирни озал-ондактыг таварылга кайда болганынга—бүдүрүлгеге азы бажыңга болганынга хамаан чокка төлеп бээр.

Керээ чарган кижи өлгенде, азы күш-ажыл кылыр аргазын долу (100 хуу) оскунганда страхование түңүн долузу-биле төлээр.

Керээ чарган кижи озал-ондактыг таварылганың түңнелинде күш-ажыл кылыр аргазын кезии-биле оскунган болза ооң хуузун төлээр.

УРУГЛАР СТРАХОВАНИЕЗИ

Он сес харлаары—өг-бүле бүрүзүнүң амыдыралынга өөрүшкүлүг болууушкун болур, ол хүнден эгелээш-ле, силерниң оглуңар, азы урууңарның чаа эрге-хүлээлгелери көвүдээр, оларның тускайлаң болуксаар чоруу бедиир.

Ол байырлалдыг хүн ооң сеткилинге үр үеде артып калган турарын силер күзей бээр болгай силер.

Ол хүн уругнуң азы оолдуң чоок кижилери оларга эки белекти тыпсырын күзей бээр.

Ол дугайын баш удур бодаар болзуңарза белек тывсырының хүндүткелдиг херээ силерге дыка чиик болур ийик. Ынчангаш уруглар страхованиезиниң керээзин чарарын силерге сүмелеп тур бис. Уруглар страхованиезин кылдыртып алыр болзуңарза, камгалаткан урууңар азы оглуңар страхование керээзиниң хуусаазы доостурга 300, 500 азы 1000 рубльди алыр апаар.

Страхование керээзиниң хуусаазы 18 хар биле страхование дугайында билдириишкин бижээн уругнуң азы оолдуң назы-харының аразында үе-биле ылгалыр. Чижээ, урууңар азы оглуңар 8 харлыг болза страхование керээзин 10 чыл хуусаалыг кылдыртып алыры илден-дир. Страхование керээзиниң хуусаазы дооступ турда оглуңар азы урууңар таптыг-ла 18 харлаар ышкажыл.

Ай санында төлээр дадывырның хемчээли уругнуң, азы оолдуң страхование дугайында билдириишкин бижээн хүнде назы-харындан, керээниң хуусаазындан, страхованиениң түңүнден хамааржыр.

Страхование үезинде урууңар азы оглуңар кандыг бир озал-ондакка таварышса, часкы-чайгы саргы аарыынга, азы полиомиелит аарыынга таварышса страхование түңүн азы ооң кезиин төлеп бээр, чамдык таварылгаларда керээде көрдүнгенин ёзугаар камгалаткан кижиге 200 рубль дузаламчыны төлеп берип болур болгаш төлээн бүгү дадывырын эгидип берип болур.

Айда төлээр дадывырны дараазында таблицада айыткан:

Керээ чарган хүнде уругнуң назы-хары (чыл)	Страхование хуусаазы	Страхование түңүнден айда төлээр дадывыр (рубль, көпеек-биле)		
		300 руб.	500 руб.	1000 руб.
6 ай чедир	18	1—39	2—31	4—61
1 чыл	17	1—39	2—31	4—61
2 чыл	16	1—50	2—46	4—91
3 чыл	15	1—61	2—66	5—31
4 чыл	14	1—73	2—87	5—72
5 чыл	13	1—88	3—13	6—23
6 чыл	12	2—06	3—42	6—82
7 чыл	11	2—27	3—78	7—54
8 чыл	10	2—53	4—21	8—41
9 чыл	9	2—84	4—72	9—42
10 чыл	8	3—23	5—37	10—72
11 чыл	7	3—73	6—21	12—42
12 чыл	6	4—40	7—32	14—62
13 чыл	5	5—35	8—90	17—76
14 чыл	4	6—76	11—25	22—45
15 чыл	3	9—11	15—18	30—30

ЭТ-ХЕРЕКСЕЛ СТРАХОВАНИЕЗИ

Бажың эт-херекселдериниң страхование керээзин ёзугаар керээ чарган кижиге, ооң өг-бүлезиниң кежигүннеринге хамааржыр идик-хепти, мебельди, номнарны, саваларны, электри, радио приборларын болгаш өске-даа чүүлдерни камгаладып ап болур.

Өрт, частыышкын, үер, хат-шуурган, чаъс-чайык болгаш бойдустуң өске-даа халаптарындан, одалга системазының, суг дамчыдылгазының болгаш канализация четкизиниң үрелиишкининден, кожазында бажыңнардан суг дамчып кээриниң, оорлаашкындан эт-херекселдерни камгалап, бажың эт-херекселдериниң страхованиезин кылыр.

Бажың эт-херекселдерин оон үнезин ёзугаар, кандыг-даа түңге (эт-херекселдиң элээнин барымдаалаар) күрүнениң амгы күштүг болуп турар янзы-бүрү өртектерин ёзугаар кылып, страхование керээзин чарар.

5000 рубль чедир өртектиг эт-херекселдер страхованиезин эт-септи көрбейн чарып болур, а 5000 рубльден хөй страхованиеге эт-септи ыяап-ла көөр апаар.

Бажың эт-херекселдериниң страхование керээзин 2-ден 11 ай болгаш 1 чылдан 5 чыл чедир хуусааларда чарып болур.

3 болгаш оон өрү чыл хуусаалыг керээлерни чарган таварылгада, төлезе чогуур түңнүн 10 хуузун чиигелде кылдыр кагар.

Чайгы үеде дачаларда турар эт-херекселдерни кыска хуусаалыг камгаладып алыры эптиг боор турар. Бо таварылгада чылда төлезе чогуур төлевирниң хуузун төлээр апаар. Чижээ эт-септи 2 айда камгалаткан болза, чылда төлевирниң 30 хуузун, 3 айда—40, 4 айда—50, 5 айда—60, 6 айда—70 хуузун төлээр.

Тыва АССР-ге төлевир чорударының хемчээлдери: чылда төлээри—100 рубльден—кодээ черлерге 15-тен 30 копеек чедир, хоорайларга—10-дан 25 копеек чедир. Мааа эт-херексел турар тудугнуң турар черлерин барымдаалаар.

Эт-херекселдерни үш чылдан өрү хуусаада камгалаткан кижилерге чаа керээ чарып турар үеде бир ай чиигелде хуусааны бээр.

Чаа керээ чарарын, төлевир чорударын эрги керээниң хуусаазы доостурга чорудар. Бир эвес бир ай чиигелде хуусаа үезинде керээ ээзинге страхование төлевири чорудар апарза эрги керээниң түңүн барымдаалаар.

Страхование керээзин чурттап, ажылдап турар чериниң аайы-биле, азы Күрстрахованиениң агентизин келдирип алгаш, чарып болур.

ШИЛЧИДИП ТӨЛЭЭРИ ЭПТИГ

Үстүнде айыткан, эки тураның күрүне страхованиезиниң бүгү хевирлерин акшаны шилчидип төлээрге эптиг.

Ону боттандырарда Күрстрахованиениң агентизи бижимел порученини силерниң ажылдап турар черинерниң бухгалтериязынче чорудар, а бухгалтерия чери страхование дадывырын силерниң шалыңнарыңардан тырткаш, Күрстрахованиениң агар сапынче шилчидиптер.

Страхование дадывырын төлээриниң бо аргазы эптиг, силерниң үе-шактыңарны камнап алырыңарга дузалаар.

Эки тура страхованиениң бүгү хевирлеринге керээ чаргаш, оон төлевирин шилчидиишкин-биле кылырыңарны сүмелеп тур бис.

Хамаатылар! Эки тура страхованиениң үстүнде айыткан хевирлерин сонуургап, оон-биле улам ханы таныжар апарзыңарза, страхование агентизин ажылдаар чериңерже, азы бажыңыңарже чалап эккелгеш, азы Күрүне страхованиезиниң инспекциязынга чедип келгеш, херээңерни бүдүрүп ап болур силер.

Страхование керээлерин чарыңар!

КҮРСТРАХТЫҢ ТЫВА АССР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЭРГЕЛЕЛИ.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00699